

บทที่ 2

ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

จะเริ่มจากการแสดงความหมายของคำว่า สหกรณ์ หลักการ วิธีการดำเนินการของ สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ หลักสหกรณ์ที่เหมาะสมกับประเทศไทย ความเป็นมาของสหกรณ์ในประเทศไทย ตลอดจนแนวความคิดในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์รับพื้นที่ และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทั้งหมดนี้จะเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานวิจัยต่อไป ดังมีรายละเอียดดังนี้คือ

1. ความหมายของสหกรณ์ (Co-operative) ซึ่งมีผู้นิยามความหมายต่าง ๆ กัน ดังนี้คือ

1.1 พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 ให้ความหมายว่า "สหกรณ์คือ งานร่วมมือกัน วิธีจัดการอย่างหนึ่ง ที่บุคคลพอใจร่วมมือกัน เพื่อบำรุงความเจริญในทาง เศรษฐกิจโดยแบ่งกำไร เล่มอกัน"¹

1.2 พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2511 ของไทยให้ความหมายว่า "สหกรณ์คือ คณะบุคคลซึ่งรวมกันดำเนินกิจการ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัตินี้"²

1.3 English Oxford Dictionary ให้ความหมายว่า "สหกรณ์เป็นการรวม คนหรือกลุ่มชนเพื่อวัตถุประสงค์การผลิต เศรษฐทรัพย์ หรือการแจกแจง เพื่อให้เกิดประหยัด อันจะเกิดประโยชน์แก่ผู้ผลิตหรือผู้บริโภค ซึ่งจะกลายเป็นผลประโยชน์ต่อผู้ออกทุนแต่ละคน"

1.4 International Labor Office (ILO) ให้ความหมายว่า "สหกรณ์คือ สมาคมของคนซึ่งมักมีเข็มน้อยหอยน้อย ผู้ได้มารวมกันเข้า โดยความสมัครใจ เพื่อให้ได้ล้าสมัย ประโยชน์ทางทรัพย์ โดยจัดตั้งองค์การธุรกิจ ที่มีการควบคุมแบบประชาธิปไตยลง เงินไปลงทุน

¹ ผศ.ยวี เกาช์วัต ภาควิชา เศรษฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เอกสารประกอบการบรรยาย หน้า 1-2.

² กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, หลักการสหกรณ์และการส่งเสริมสหกรณ์ในประเทศไทย ปี 2519 หน้า 6-7.

ในทุนที่ต้องการโดยเลื่อมภาค และยอมรับความเสี่ยงภัย และผลประโยชน์ในกิจการนี้ ตามส่วนที่ยุติธรรม"

1.5 Report of the Inquiry on Co-operation Enterprise in Europe ที่พิมพ์ในกรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกาในปี 1937 กล่าวว่า "สหกรณ์คือ การดำเนินการแบบสหกรณ์ ในวิธีการที่ยืนอยู่กับประชาชนผู้ใช้บริการทางสหกรณ์ การควบคุมขึ้นอยู่กับสมาชิกทั้งปวง และผลประโยชน์ที่ได้ถูกจัดสรรให้สมาชิกในสัดส่วนที่เขากระทำกับสหกรณ์"

1.6 Dr. James Peter Warbasse อดีตประธานแห่ง The Co-operation League of U.S.A. กล่าวว่า "สหกรณ์คือสมาคมแห่งความสมัครใจของประชาชนที่ก่อตั้งองค์การขึ้น เพื่อสนองความต้องการของเขา โดยการกระทำร่วมกัน และการกระทำนั้นส่งผลให้มีการผลิตและการจัดสรรบริการไม่ใช่เพื่อผลกำไร ในขบวนการสหกรณ์มีความโน้มเอียงขั้นสุดท้ายที่มุ่งจะให้เกิดโครงสร้างของสังคมที่สามารถเข้ารองรับผลประโยชน์ ทั้งทางอุตสาหกรรมและการก่อกำเนิดทางการเมือง"¹

1.7 จาก "Agricultural Co-operation in the United States" โดย Ward W. Fetrow และ R.H. Eleworth ซึ่งพิมพ์ในปีค.ศ. 1947 กล่าวว่า "สหกรณ์คือองค์การที่ทำงานร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน การดำเนินการร่วมกันในทางเศรษฐกิจ เป็นแบบธุรกิจที่ผู้เป็นเจ้าของควบคุมกันแบบประชาธิปไตย โดยสมาชิกผู้กระทำธุรกิจกับสหกรณ์ ซึ่งมีความต้องการร่วมกันบนรากฐานที่ไม่หวังผลกำไร และมีการจัดสรรผลประโยชน์ตามสัดส่วนแก่สมาชิก"

1.8 นายฮิวเบอร์ต คัลเวอร์ต (T. Calvert) อดีตนายทะเบียนสหกรณ์แห่งอินเดีย กล่าวว่า "สหกรณ์เป็นวิธชีวิตการรูปหนึ่ง ซึ่งบุคคลหลายคนเข้าร่วมกันโดยความสมัครใจในฐานะที่เป็นมนุษย์ ผลิตผลเลื่อมภาคกัน เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญในทางเศรษฐกิจของเขาเอง"

¹ ผศ. ฮิว เกาชวัต, อ้างแล้ว หน้า 2.

1.9 C.R. Fay กล่าวว่า "สมาคมสหกรณ์เป็นที่รวมคน ด้วยความมุ่งหมายในลักษณะหุ้นส่วนการค้า ซึ่งจัดในหมู่ผู้มีทรัพย์สินน้อย และวางวิธีการ โนม์ไปในทางมิให้บัง เกิดความเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว โดยวางเงื่อนไขไว้ว่า สมาชิกจะได้รับประโยชน์แบ่งตามส่วนแห่งกิจการงานที่กระทำกับสมาคม"²

1.10 จากเอนไซโครปีเตียบริเทนิกา กล่าวว่า "สหกรณ์คือ ชุมชนที่รวมกันเป็นองค์การด้วยความสมัครใจ และยึดถือหลักประชาธิปไตยเป็นที่ตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะจัดหาสินค้ามาจำหน่ายแก่สมาชิกและการรับใช้แก่สมาชิก หรือเพื่อให้สมาชิกประกอบการผลิตรวมเพื่อจำหน่าย หรือจัดการขายผลผลิตของสมาชิก หรือจัดหาทุนให้สมาชิกกู้ยืมหรือรวมวัตถุประสงค์เหล่านี้เข้าด้วยกัน และในขณะเดียวกันเฉลี่ยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการนี้ให้แก่มหาชิกตามส่วนซึ่งได้ตกลง เห็นพร้อมกันว่า เป็นการ เกียรติธรรม สำหรับสมาชิกแต่ละคนและหมู่คณะ"

1.11 พระประกาศสหกรณ์ กล่าวไว้ว่า "สหกรณ์เป็นวิธีประกอบการ เศรษฐกิจแบบหนึ่ง ที่บุคคลผู้อ่อนแอในทาง เศรษฐกิจรวมแรง รวมปัญญา และรวมทุนกันจัดตั้งขึ้นด้วยความสมัครใจ ตามหลักการช่วยตนเอง การช่วยซึ่งกันและกัน และการประหยัด เพื่อให้เกิดความเจริญในทาง เศรษฐกิจและสังคม"²

1.12 สหกรณ์เป็นวิธีจัดงานรูปหนึ่ง ซึ่งบุคคลหลายคนเข้าร่วมกัน โดยความสมัครใจ ของตนเองในฐานะที่เป็นมนุษย์เท่ากัน และโดยมีสิทธิ เสมอหน้ากันหมด เพื่อบำรุงตนเองให้เกิด ความจำเป็นในทางทรัพย์สิน

1.13 สมาคมสหกรณ์ เป็นที่รวมคน ด้วยความมุ่งหมายในลักษณะหุ้นส่วนการค้า ซึ่งจัดในหมู่ผู้มีทรัพย์สินน้อย และวางวิธีการ โนม์ไปในทางมิให้บัง เกิดความเห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว โดยวางเงื่อนไขไว้ว่า สมาชิกจะได้รับประโยชน์แบ่งตามส่วนแห่งกิจการงานที่กระทำกับสมาคม³

¹ ฉลอง บุญยพิทักษ์สกุล, ปัญหาและอุปสรรคทางธุรกิจของสหกรณ์การ เกษตรในประเทศไทย วิทยาลัยนิพนธ์ปริญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2518, หน้า 12.

² ฉลอง บุญยพิทักษ์สกุล อ่างแก้ว หน้า 12.

³ อุดม เขียววงศ์, นคร สโรจพันธ์. หลักและวิธีการสหกรณ์. สำนักพิมพ์โอเดียนส์โตร วังบูรพา กรุงเทพฯ 2525, หน้า 1-2.

1.14 สหกรณ์เป็นที่รวมคน ตั้งขึ้นตามแห่งความเลื่อมภาค ไม่จำกัดจำนวนสมาชิกและเพื่อวัตถุประสงค์ที่จะดำเนินงานตามหลักเศรษฐกิจ เพื่อส่งเสริมฐานะทางการเงิน และการดำเนินงานอาชีพของสมาชิก ด้วยวิธีช่วยตนเองตามสภาพ หรือช่วยตนเองด้วยความสนับสนุนของรัฐบาล โดยมีข้อแม้ว่า ผลกำไรจากประโยชน์การกระทำร่วมกัน จะต้องแบ่งตามส่วนของงานที่สมาชิกคนหนึ่ง ๆ กระทำ มิใช่แบ่งตามส่วนแห่งเงินลงทุน

1.15 สหกรณ์คือ การกระทำของบุคคลหมู่หนึ่งร่วมกันด้วยความสมัครใจ ใช้จ่ายสำนักงานเพื่อให้เกิดประโยชน์โภครทรัพย์ หรือทั้งสองอย่างในผลกำไร หรือขาดทุนร่วมกัน

1.16 สหกรณ์คือ ชุมนุมชนที่รวมกันเป็นองค์กรด้วยความสมัครใจ และยึดถือหลักประชาธิปไตยเป็นที่ตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะจัดหาสินค้ามาจำหน่ายแก่สมาชิก และการรับใช้แก่สมาชิก หรือเพื่อให้สามารถประกอบการผลิตกรรมเพื่อจำหน่ายหรือจัดการขายผลผลิตของสมาชิก หรือจัดหาทุนให้สมาชิกกู้ยืม หรือรวมวัตถุประสงค์เหล่านี้เข้าด้วยกันและในขณะเดียวกัน เจลี่ยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการนี้ให้แก่สมาชิกตามส่วน ซึ่งได้ตกลง เห็นพร้อมกันว่า เป็นการเที่ยงธรรมสำหรับสมาชิกแต่ละคน และสำหรับหมู่คณะ

1.17 สหกรณ์คือ องค์กรธุรกิจแบบหนึ่ง ซึ่งบุคคลหลายคนรวมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ จัดตั้งขึ้นได้ลงทุนดำเนินการให้การอุดหนุนและเป็นเจ้าของร่วมกัน เพื่อทำหน้าที่ธุรกิจหนึ่งอย่างหรือหลายอย่างต่างกัน องค์กร เช่นนี้ยึดถือเสรีภาพ ความเลื่อมภาค และการแบ่งกำไรให้แก่สมาชิกอย่างเที่ยงธรรมเป็นหลักสำคัญในการดำเนินงาน โดยมีความมุ่งหมายสำคัญที่จะส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของสมาชิกให้ดีขึ้นกว่า เดิม¹

1.18 สหกรณ์ หมายถึง องค์กรแบบหนึ่งที่มีกลุ่มบุคคลตั้งแต่สิบคนขึ้นไป รวมกัน จัดตั้งโดยวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพอย่างเดียวกัน โดยวิธีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามหลักและวิธีการสหกรณ์โดยมิได้มุ่งหวังผลกำไร

1.19 สหกรณ์ คือ ชุมนุมชนซึ่งร่วมงานกันโดยใจสมัคร และโดยยึดวิธีการประชาธิปไตยเป็นหลัก เพื่อสนองสิ่งของและการรับใช้ให้แก่สมาชิก หรือเพื่อให้สมาชิกผลิตสิ่งของไว้อย่าง หรือเพื่อขายสิ่งของที่สมาชิกผลิตขึ้น หรือเพื่อจะหาทุนให้สมาชิก หรือเพื่อรวมวัตถุประสงค์ทั้งปวงให้

¹ อุดม เขียววงศ์, นคร นิโรจพันธ์ อ่างแล้ว หน้า 2.

เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และในขณะที่เดียวกันนั้น เพื่อเฉลี่ยผลได้ตามวิธีซึ่งสมาชิกได้ตกลงกันไว้ เป็นวิธีที่ยุติธรรมสำหรับต่างคนและคนทั้งหมด

1.20 สหกรณ์ หมายถึง องค์การแบบหนึ่งที่มีกลุ่มบุคคลตั้งแต่สิบคนขึ้นไป รวมกันจัดตั้ง โดยวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนในการประกอบอาชีพอย่าง เดียวกัน โดยวิธีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามหลักและวิธีการสหกรณ์ โดยมีได้มุ่งหวังผล ก้าวไกล¹

จากคำจำกัดความทั้งหมดที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นลักษณะร่วมกันในความหมายของสหกรณ์ คือในการรวมกันเป็นสหกรณ์ จะเน้นในเรื่องการรวมกลุ่มบุคคลมากกว่าการรวมทุน รวมทั้งทรัพย์ นั่นคือ สหกรณ์เป็นองค์การทางธุรกิจที่สนับสนุนในด้านการรวมกลุ่มบุคคล ซึ่ง เมื่อรวมกันได้แล้วจะ เป็นการส่งเสริมให้มีการแก้ปัญหา โดยการช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเอง

จะมีความคิดเห็นแตกต่างกันบ้างในแง่ที่เน้นให้เห็นว่า สหกรณ์เป็นองค์กรธุรกิจแบบ หนึ่ง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการทำธุรกิจ และส่งเสริมให้สมาชิกมีสถานภาพทาง เศรษฐกิจที่ดีขึ้น

2. หลักการของสหกรณ์¹ เป็นหลักหรือกฎการควบคุมการกระทำ (Governing Law of Conduct) ซึ่งนิยมและอธิบายคุณลักษณะพิเศษที่เด่นชัดมูลฐาน อันจำเป็นของระบบหรือแบบ ของการจัดการสหกรณ์โดยเฉพาะ ดังนั้น หลักสหกรณ์จึงถือเอา วัตถุประสงค์เป็นวิธีทำงานไม่ มีสถานะเป็นกฎหรือหลัก

หลักสหกรณ์ประกอบด้วยบรรทัดฐาน ซึ่งอาจอยู่ในรูปของกฎหมายหรือข้อบังคับที่ เกี่ยวกับการทำงานของผู้ประกอบการร่วมกันวางเค้าโครงหรือกำหนดขอบเขตของอำนาจไว้ให้ สหกรณ์อย่างชัดเจนและเป็นแนวการดำเนินงานของสหกรณ์ ทั้งนี้ จะต้องยึดถือปฏิบัติเพื่อให้บรรลุ วัตถุประสงค์ตามความมุ่งหมาย

เมื่อผู้นำเมืองรอชเตล ได้คิดค้นและกำหนดหลักการสหกรณ์ ตลอดจนได้ปฏิบัติจนประสบ ผลสำเร็จแล้ว ก็ได้มีผู้นำไปปฏิบัติในการจัดตั้งสหกรณ์ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกโดยยึดถือหลัก

¹ อุดม เขยแก้ววงศ์, นคร ศโรจพันธุ์, อ้างแล้ว หน้า 2

² อุดม เขยแก้ววงศ์, นคร ศโรจพันธุ์, อ้างแล้ว หน้า 3-7.

สหกรณ์ รอยเคดเป็นสหกรณ์ทั่วไป และสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ก็ยึดถือสหกรณ์รอยเคดนี้ เป็นแนวปฏิบัติงานด้วย

สหกรณ์ รอยเคด มี 7 ประการ ดังนี้

1. เปิดรับสมาชิกทั่วไปโดยปราศจากข้อจำกัดเรื่องการเมือง คำลัษณะ และเพศ
2. สมาชิกแต่ละคนมีเสียงหนึ่งเสียง และไม่มีเพิ่มอีก
3. ทุกเรือนหุ้นได้รับดอกเบียในอัตราจำกัด
4. แบ่งส่วนออมลู่ทธิ ให้แก่สมาชิกตามส่วนแห่งการอุดหนุน
5. ค้ำขายด้วยเงินสดตามอัตราตลาด
6. ตรวจสอบบัญชีและทำรายงานเล่มต่อสมาชิกอย่างสม่ำเสมอ
7. จัดให้มีการประชุม อภิปรายของสมาชิกบ่อย ๆ เพื่อพิจารณากิจการของสหกรณ์

2.1 หลักขั้นมูลฐานของสหกรณ์

เมื่อประเทศต่าง ๆ ใต้นำเอาสหกรณ์รอยเคดไปปฏิบัติในการจัดตั้งสหกรณ์ อย่างแพร่หลายแล้วนั้น ได้มีการอธิบายความหมายของสหกรณ์ผิดเพี้ยนไปจากเดิม ในพ.ศ. 2473 สัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศ ซึ่งตั้งอยู่ที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษได้จัดให้มีการประชุมขึ้นที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย พร้อมกับตั้งคณะกรรมการพิเศษขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อการศึกษาและสังคยานาสหกรณ์รอยเคดขึ้นเพื่อให้เป็นเงื่อนไขในการพิจารณาสหกรณ์ คณะกรรมการได้เสนอผลการศึกษาต่อประชุมของสัมพันธภาพสหกรณ์ระหว่างประเทศเมื่อพ.ศ. 2480 ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยสรุปว่าสหกรณ์มี 7 ประการดังนี้

2.1.1 หลักขั้นมูลฐาน

- 2.1.1.1 การเปิดรับสมาชิกทั่วไป
- 2.1.1.2 การควบคุมตามหลักประชาธิปไตย
- 2.1.1.3 การจ่ายดอกเบียให้ทุกเรือนหุ้นในอัตราจำกัด
- 2.1.1.4 การแบ่งเงินส่วนเกินตามส่วนอุดหนุน

2.1.2 หลักขั้นมัธยม

- 2.1.2.1 ความเป็นกลางทางการเมืองและคำลัษณะ

2.1.2.2 การค้าขายด้วยเงินสด

2.1.2.3 การส่งเสริมการศึกษา

ตามข้อเสนอของคณะกรรมการดังกล่าวได้กล่าวไว้ว่า การประกอบการรายหนึ่งรายใดที่ปฏิบัติตามหลักขั้นมูลฐาน 4 หลักแรกแล้ว ให้อีกว่าการประกอบ การนั้นมีลักษณะเป็นสหกรณ์ที่ถูกต้อง ทั้งนี้เพราะหลักขั้นมูลฐาน 4 หลักแรกนั้น เป็นหลักสหกรณ์ ที่ว่าไปซึ่งสามารถใช้ได้กับหลักสหกรณ์ทุกประเภท

2.2 หลักสหกรณ์สากล

ในระยะต่อมา ได้มีการบัญญัติหลักสหกรณ์ทั่วไป หรือหลักสหกรณ์สากลขึ้นใหม่โดย อาศัยหลักสหกรณ์สากลเก่า เป็นรากฐานในการพัฒนา เพื่อให้เหมาะสมกับสภาวทาง เศรษฐกิจและ สังคมปัจจุบัน ในพ.ศ. 2509 ที่ประชุมใหญ่ประจำปีครั้งที่ 23 ของสหพันธ์สหกรณ์ระหว่าง ประเทศ ณ กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย ได้รับรองหลักสหกรณ์สากลนี้ซึ่งประกอบด้วย

2.2.1 การเป็นสมาชิกด้วยความสมัครใจ และการไม่กีดกันการเข้าเป็นสมาชิก (Voluntary Membership; Unrestricted Membership Wherever Possible)

สหกรณ์เปิดรับสมาชิกเสมอโดยไม่จำกัดจำนวน การเป็นสมาชิกก็เป็น ด้วยความสมัครใจ สหกรณ์ไม่กีดกันในเรื่อง เชื้อชาติ คำสาข การเมือง และวัฒนธรรมของบุคคล ผู้ที่มอง เห็นคุณค่า ของสหกรณ์และมีคุณสมบัติครบถ้วนตามข้อบ่ง คับของสหกรณ์ก็สมัคร เข้า เป็นสมาชิก สหกรณ์ได้เสมอ ในทำนองเดียวกันสมาชิกก็มีเสรีภาพที่จะออกจากสหกรณ์เมื่อใดก็ได้ด้วย

2.2.2 การควบคุมตามหลักประชาธิปไตย คือสมาชิกคนหนึ่งมีเสียงหนึ่ง เสียง และการดำเนินงานโดยอิสระ (Democratic Control, One Member, One Vote, Autonomy)

การควบคุมและการจัดการสหกรณ์เป็นไปตามระ บบประชาธิปไตย เพราะสหกรณ์เป็นของสมาชิกสมาชิกทุกคนจึงมีสิทธิมีเสียงในการควบคุมและจัดการสหกรณ์โดยเท่า เทียมกันในการออกเสียง สหกรณ์ถือหลัก 1 คน 1 เสียง มีอายุ 1 วัน 1 เสียง แนวทางปฏิบัติ คือเอา เสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกเป็นเกณฑ์ สหกรณ์ถือว่าคนมีความสำคัญมากกว่าเงิน เพราะคนใน สหกรณ์ต่างหากที่เป็นผู้ตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ ของสหกรณ์

2.2.3 การจำกัดดอกเบี้ยให้แก่ทุนเรือนหุ้น ถ้าหากมีการแบ่งเงินปันผล (Surplus to Be Devoted to the Development of the Cooperative, to the

Provision of Common Services or to Be Distributed to Members in proportion to their Transactions with the Society)

ผลกำไรที่เกิดขึ้นจากการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ในรอบปีหนึ่ง ๆ (ถ้ามี) บอุมเป็นของสมาชิก และสมาชิกทุกคนจะเป็นผู้พิจารณาจัดสรรปันส่วนตามวิธีการที่ยุติธรรมโดยหลีกเลี่ยงมิให้สมาชิกคนหนึ่งคนใดได้เปรียบสมาชิกคนอื่น ๆ ที่ประชุมใหญ่ของสมาชิกอาจจะพิจารณาจัดสรรผลกำไรนั้น ดังต่อไปนี้

- ก. จัดไว้เพื่อพัฒนากิจการสหกรณ์ เช่น จัดเป็นเงินสำรองทุนสร้างสำนักงาน ฯลฯ เป็นต้น
- ข. จัดไว้เพื่อบริการส่วนรวม เช่น ทุนสาธารณประโยชน์ ทุนส่งเสริมการศึกษา ค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์ ฯลฯ เป็นต้น
- ค. แบ่งให้สมาชิกในรูปของเงินปันผลตามหุ้นและเงินเฉลี่ยคืน ตามลํว้นชื่อหรือตามลํว้นที่สมาชิกได้กระทำการธุรกิจไว้กับสหกรณ์ในระหว่างปี

2.2.5 มาตรการสวัสดิให้มีการศึกษาอบรม (Measures for the Provision of Education)

โดยที่การศึกษา เป็นหัวใจของการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน สหกรณ์จึงต้องถือว่า เป็นหน้าที่ของสหกรณ์ที่จะต้องให้การศึกษาอบรมทั้งหลักและวิธีการสหกรณ์ รวมทั้งวิทยาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องให้แก่สมาชิก กรรมการ ผู้จัดการ และเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์อยู่เสมอ เพื่อให้การดำเนินงานของสหกรณ์มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถแข่งขันกับธุรกิจอื่น ๆ ของเอกชนทั่วไปได้ และเพื่อสนองความต้องการของประชาชน สหกรณ์จึงควรสนับสนุนที่จะให้การศึกษาทางด้านสหกรณ์แก่ประชาชนด้วย เพื่อที่จะให้ประชาชนได้รับรู้ความสำคัญ และตระหนักถึงคุณค่าของการสหกรณ์ เพื่อจะได้ให้การสนับสนุนและเข้ามาใช้บริการของสหกรณ์มากขึ้นหรือ รวมกลุ่มกันจัดตั้งสหกรณ์ต่อไป

2.2.6 การร่วมมือระหว่างสหกรณ์ทั้งหลายทุกระดับ (Cooperation among Cooperatives at all Levels)

เพื่อที่จะอำนวยความสะดวกให้แก่สมาชิกและชุมชนอย่างดีที่สุด และเพื่อความเจริญมั่นคงของขบวนการสหกรณ์ สหกรณ์ทั้งปวงควรร่วมมือกันอย่างจริงจังกับสหกรณ์อื่น ๆ

ทั้งในระดับท้องถิ่นระดับชาติ และระดับประเทศ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในด้านวิชาการ และ การดำเนินธุรกิจทั่วไป

จากหลักการดังกล่าวทั้ง 6 ประการ ดังกล่าว หากจะตั้งชื่อหลักการนี้ ในแต่ละหลัก โดยให้ความหมายในทางเศรษฐกิจและสังคมก็อาจกล่าวได้ดังนี้

1. หลักเสรีภาพ
2. หลักประชาธิปไตย
3. หลักยุติธรรม
4. หลักเศรษฐกิจ
5. หลักพัฒนาการสังคม
6. หลักความมั่นคง

ในปัจจุบันประเทศต่าง ๆ ได้ใช้หลักการดังกล่าวมา แล้วนี้ สำหรับสหกรณ์ทุกประเภทที่มีอยู่ในโลก

3. หลักการที่เหมาะสมในประเทศไทย

จากการพิจารณารูปแบบต่าง ๆ ของสหกรณ์ในต่างประเทศ ในที่สุดเห็นว่า สหกรณ์แบบ โรพีไฟเชิน ของเยอรมัน ซึ่งเป็นสหกรณ์เครดิตในชนบท เหมาะสมกับสภาพของประเทศไทยมากที่สุด เพราะเป็นสหกรณ์ขนาดเล็ก สมาชิกมาร่วมรับผิดชอบในหนี้สินโดยไม่จำกัด สมาชิกยอมรับสั กันและกันดี การบริหารใช้วิธีคุมกันและกันไปในตัว เพราะผู้ใดโกง สหกรณ์เพื่อนสมาชิกทุกคน ต้องร่วมรับผิดชอบ ชดใช้หนี้สินกันถ้วนหน้าที่เดียว¹

ดังนั้น จึงมีการประยุกต์หลักการดังกล่าวให้เหมาะสมกับสหกรณ์ทุกประเภทที่สดตั้งขึ้น ในประเทศไทย ดังนี้คือ²

¹ ผศ. ชวี เกาชวัต, อ้างแล้ว หน้า 85.

² ทิพย์ ทิพย์ชัยเมธา และชัยมงคล ลุ่มพวงชัย, ตำราหลักการและกฎหมายสหกรณ์ (โรงพิมพ์ตำรวจ, กรุงเทพมหานคร, 2521), หน้า 75-100.

3.1 หลักเกี่ยวกับสมาชิกภาพ

3.1.1 หลักการรับสมาชิก ประกอบด้วย

ก. การเปิดรับสมาชิกได้กำหนดว่าตามทฤษฎีแล้ว ผู้ใหญ่ทุกคนที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์มีสิทธิสมัคร เข้า เป็นสมาชิกของสหกรณ์ได้เท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงเพศ ผิวพรรณ เชื้อชาติ สัญชาติ อาชีพ หรือฐานะการเงินใด ๆ

ข. จำนวนสมาชิกที่ถูกต้องหลักเศรษฐกิจศาสตร์ ซึ่งอาจจะแยกออกเป็น 2 ลักษณะคือ

- จำนวนขั้นต่ำสุดที่จะทำให้สหกรณ์สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดคือ ทำให้สหกรณ์มีกำไร สูงสุด

- จำนวนขั้นสูงสุดที่จะทำให้สหกรณ์สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดคือสหกรณ์เสียค่าใช้จ่ายต่อหน่วยต่ำที่สุด และมีกำไร สูงสุด

ค. การคัดเลือกสมาชิก คุณลักษณะสำคัญที่ผู้สมัคร เข้า เป็นสมาชิกจะต้อง มีคือ

- มีคุณลักษณะดี
- มีอาชีพตามความต้องการของสหกรณ์
- ต้องตั้งบ้านเรือนอยู่ในเขตดำเนินงานของสหกรณ์
- มีความต้องการสหกรณ์อย่างแท้จริง

3.1.2 หลักความสมัครใจ ประกอบด้วย

ก. ความสมัครใจในการจัดตั้งและเข้า เป็นสมาชิกสหกรณ์ บุคคลที่ร่วมกันจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นก็จะต้องมีความสมัครใจมีความเลื่อมใสอย่างบริสุทธิ์ เพื่อให้ความร่วมมือในการดำเนินงานของสหกรณ์อย่างเต็มที่ทั้งกำลังกาย ความคิด และทรัพย์ ทั้งนี้เพื่อความเจริญของหมู่คณะ ซึ่งหมายถึงสหกรณ์นั่นเอง สำหรับผู้ที่สมัคร เข้า เป็นสมาชิกในภายหลังก็ต้อง เป็นไปด้วยความสมัครใจเช่นเดียวกัน

ข. ความสมัครใจในการออกจากสมาชิกภาพ เมื่อสมาชิกสหกรณ์คนใดประสงค์ ที่จะลาออกจากสมาชิกภาพเพราะเหตุใดก็ตาม สหกรณ์จะอนุญาตให้ลาออกได้ทุกเมื่อ ทั้งนี้เพราะเป็นสิทธิของสมาชิกสหกรณ์ทุกคน แต่อาจจะมีเงื่อนไขบางประการ เนื่องจากการออกจากสมาชิกภาพ อาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อความมั่นคงทางการเงินของสหกรณ์ สหกรณ์จึงให้

สมาชิกที่จะลาออกกฎบัตรเกี่ยวกับหุ้นและหนี้สิน ดังนี้

ในกรณีที่สหกรณ์มีหุ้น สมาชิกผู้ที่จะลาออกจะต้องปฏิบัติตามกฎบัตรเกี่ยวกับหุ้น ที่ตนถือ ให้เรียบร้อยเสียก่อน โดยมีวิธีปฏิบัติให้เลือกอยู่ 3 วิธีคือ

- ขยายหุ้นของตนให้แก่สมาชิกของสหกรณ์ด้วยกัน โดยจำนวนหุ้นที่จะรับซื้อเมื่อรวมกับจำนวนหุ้นที่สมาชิกผู้ที่จะซื้อหุ้นถืออยู่เดิมไม่เกินจำนวนสูงสุดที่สมาชิกแต่ละคนจะถือได้ในสหกรณ์

- ขยายหุ้นของตนให้แก่บุคคลภายนอก โดยผู้ที่จะซื้อหุ้นได้จะต้องผ่านการคัดเลือกเพื่อสมาชิกภาพก่อน หากผู้ที่ไม่ผ่านการคัดเลือกให้เป็นสมาชิก ก็จะไม่มียสิทธิ์จะรับซื้อหุ้นดังกล่าวได้

- ขยายหุ้นให้แก่สหกรณ์เอง โดยสหกรณ์จะต้องกันเงินส่วนหนึ่งของผลกำไรไว้เป็นทุนพิเศษสำหรับซื้อหุ้นจากสมาชิกที่จะออกจากสมาชิกภาพ

หากสมาชิกผู้ที่จะลาออกจากสมาชิกภาพมีหนี้สินของตน ซึ่งต้องรับผิดชอบต่อสหกรณ์โดยตรงต้องชำระหนี้สินโดยสิ้นเชิงทันที ในการนี้สหกรณ์มีอำนาจหน้าที่ที่จะหักเงินที่จะต้องจ่ายค่าหุ้นหรืออย่างอื่นแก่สมาชิกผู้นั้น เพื่อชำระหนี้สินดังกล่าว

ในกรณีที่สหกรณ์ไม่มีหุ้น เช่น สหกรณ์เครดิตในย่านทแบบโรทีไฟเชน เป็นต้น ซึ่งสมาชิกทุกคน มีความรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันในหนี้สินของสหกรณ์อย่างไม่จำกัดจำนวน เมื่อสมาชิกลาออกจากสมาชิกภาพก็ย่อมกระทบกระเทือนต่อสหกรณ์และเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ด้วย ฉะนั้น ก่อนที่จะลาออกต้องชำระหนี้สินของตนที่มีอยู่ในวันที่ลาออกไปอีกระยะหนึ่งทั้งนี้ เพื่อป้องกันมิให้สมาชิกที่ได้รับประโยชน์จากสหกรณ์ไปแล้วบิดความรับผิดชอบของตน ซึ่งเป็นการเร่งให้สหกรณ์ต้องล้มเลิกเร็วขึ้น และยังเป็นการทำให้เจ้าหน้าที่ของสหกรณ์เสียประโยชน์ในที่สุด

3.1.3 หลักเสมอภาค อาจจะเรียกว่า หลักประชาธิปไตย หรือหลักการควบคุมตามหลักประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะ สหกรณ์กำหนดให้สมาชิกผู้อยู่ร่วมกันในสหกรณ์ด้วยความสมัครใจ ดังกล่าวนั้น มีสิทธิ์เสมอภาคกัน หรือมีความเท่าเทียมกันในการดำเนินงานทั้งปวงของสหกรณ์ ความเสมอภาคในสหกรณ์อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประการคือ

ก. ความเสมอภาคในการจัดการงานของสหกรณ์ หมายถึง สหกรณ์ให้สมาชิกที่จะได้รับเลือกเป็นกรรมการดำเนินการของสหกรณ์เท่าเทียมกัน สมาชิกทุกคนมีสิทธิ์ที่จะเข้าประชุมใหญ่ และมีสิทธิ์ออกเสียงลงคะแนน ซึ่งการออกเสียงแบบสหกรณ์นั้น สมาชิกเอกชน

ต้องมาออกเสียงในที่ประชุมใหญ่ด้วยตนเอง จะมอบให้ผู้อื่นมาออกเสียงแทนไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อให้

- สมาชิกได้บรรจุอุดมคติทางประชาธิปไตย คือ ให้สมาชิก

มีสิทธิในเรื่องธุรกิจสหกรณ์เท่าเทียมกัน

- สมาชิกได้สำนึกว่าตนต้องทำหน้าที่เข้าที่ประชุมใหญ่ เพื่อพิจารณา

การบริหารงานของสหกรณ์ในลักษณะต่าง ๆ ด้วยตนเอง

ข. ความเสมอภาคในการได้รับความช่วยเหลือจากสหกรณ์ หมายถึง

สมาชิกสหกรณ์ทุกคนมีสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกันในการที่จะได้รับความช่วยเหลือจากสหกรณ์ของตน

สหกรณ์ไม่มีการกีดกันสมาชิกคนหนึ่งคนใดให้พ้นจากการที่จะได้รับความช่วยเหลือจากสหกรณ์

3.2 หลักเกี่ยวกับการสะสมและการแบ่งปันทรัพย์

หลักการแบ่งกำไร แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

ก. การไม่แบ่งกำไรให้แก่สมาชิก สหกรณ์บางประเภทไม่มีวัตถุประสงค์ที่จะหา

กำไรมาแบ่งปันกันในหมู่สมาชิกแต่มุ่งช่วยเหลือสมาชิกในการจัดหาทุนมาให้สมาชิกกู้ยืมและส่งเสริม

การออมทรัพย์ เช่น สหกรณ์ไม่จำกัดขีดจำกัด สหกรณ์เครดิตในชนบทแบบโรทีเฟเชน ดังนั้น จึง

นำเอากำไรไปสมทบทุนสำรองของสหกรณ์ไม่จำกัดเพื่อให้เงินทุนสำรองมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้

ฐานะของสหกรณ์มั่นคงยิ่งขึ้น

ข. การแบ่งกำไรให้แก่สมาชิก สหกรณ์มีหลักการแบ่งกำไรให้แก่สมาชิก 2

ประการคือ

- การแบ่งกำไรในฐานะที่เป็นดอกเบี้ยให้แก่ทุนเรือนหุ้นในอัตราจำกัด โดย

สหกรณ์จะแบ่งกำไรเป็นเงินปันผลตามหุ้นให้แก่สมาชิกผู้ลงทุนซื้อหุ้น อันเป็นการจูงใจให้สมาชิกได้เข้า

มามีส่วนในการประกอบธุรกิจกับสหกรณ์ต่อไปอีก ทั้งนี้อัตราการจ่ายจะกำหนดไว้ตามตัว โดยถือ

เป็นเพียงดอกเบี้ยตอบแทนการลงทุนเท่านั้น และเพื่อกันกำไรส่วนใหญ่ไว้แบ่งแก่สมาชิกตามส่วน

แห่งธุรกิจ สำหรับประเทศไทย พระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช 2511 ได้กำหนดไว้ว่าหลัง

การชำระเงินสำรองและเงินค่าบำรุงสันนิบาตสหกรณ์แล้ว สหกรณ์จำกัดจะต้องจ่ายเป็นเงินตาม

หุ้นที่ยาระแล้วไม่เกินอัตราร้อยละ 8 ต่อปี

- การแบ่งกำไรตามส่วนแห่งธุรกิจที่ได้ทำไว้กับสหกรณ์ หลังจากที่ได้กำไร

ในฐานะที่เป็นดอกเบี้ยให้แก่ทุนเรือนหุ้นในอัตราจำกัดแล้ว สหกรณ์จะนำเงินกำไรสุทธิส่วนใหญ

ที่เหลือมาเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วนแห่งธุรกิจที่สมาชิกได้ทำไว้กับสหกรณ์ในระหว่างปีที่ผ่านมา

3.3 หลักการเกี่ยวกับความร่วมมือกัน

หลักการร่วมมือกันระหว่างสหกรณ์ทุกระดับ หมายถึง การรวมเป็นสากลโดยปราศจากสิ่งขัดขวางใด ๆ ทั้งสิ้น กล่าวคือ สหกรณ์ขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูงที่อยู่ในประเทศต่าง ๆ ต้องร่วมมือและช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการประกอบกิจการทั้งปวง ทั้งทางบริหารธุรกิจและทางวิชาการ ทั้งนี้เพราะการดำเนินการดังกล่าวจะต้องให้สหกรณ์มีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

3.4 หลักการเกี่ยวกับน้ำใจทางสหกรณ์

หลักช่วยตัวเอง และช่วยซึ่งกันและกัน หมายถึง สหกรณ์ให้สมาชิกทั้งปวงดำเนินธุรกิจสหกรณ์เพื่อช่วยตนเองด้วยวิธีการช่วยซึ่งกันและกัน โดยยึดถือภาคีที่ว่า "แต่ละคน เพื่อคนทั้งหมด" และคนทั้งหมด เพื่อแต่ละคน" หลักดังกล่าวนี้เป็นหลักสำคัญในการทำงานเพื่อที่จะให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ผลดียิ่งขึ้น สหกรณ์จะไม่อนุญาตให้สมาชิกเอกชนออกเสียงแทนกัน และไม่ขอความช่วยเหลือจากบุคคลภายนอก รวมทั้งจะไม่ช่วยบุคคลภายนอก ซึ่งมิใช่สมาชิกสหกรณ์ กล่าวคือ สหกรณ์จะมุ่งช่วยสมาชิกสหกรณ์เป็นสำคัญ

3.5 หลักการเกี่ยวกับสังคม

หลักสวัสดิการสังคม หมายถึง สหกรณ์มีมาตรการที่สัดให้สวัสดิการสังคมแก่สมาชิกและบุคคลอื่น ๆ ในสาขาใดสาขาหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาอบรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะขาดเสียมิได้ นอกจากนี้ สหกรณ์หลายแห่งยังทำหน้าที่สวัสดิการสังคมโดยตรง เช่น ให้บริการรักษาพยาบาลแก่สมาชิกและบุคคลภายนอกผู้เจ็บไข้ได้ป่วย สหกรณ์จัดหาเคหสถาน สำหรับสมาชิกอยู่อาศัย เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า หลักการสหกรณ์ทั้งหมดนี้มุ่งเน้นในการรวมตัวของสมาชิกเพื่อพัฒนาสภาพทางเศรษฐกิจ และคุณภาพของชีวิตของสมาชิกโดยยึดถือหลักความเสมอภาค

4. ประวัติความเป็นมาของสหกรณ์ในประเทศไทย

พื้นฐานสำคัญทางเศรษฐกิจของประเทศไทยนั้น เป็นผลผลิตทางด้านการเกษตร คิดเป็นมูลค่าไม่น้อยกว่า 1/3 ของผลิตภัณฑ์รวมของประเทศ¹ แต่ปรากฏว่า เกษตรกรของประเทศกลับ

¹ ыр เกาชวัต , สภาพพื้นฐานของเศรษฐกิจประเทศไทย, โรงพิมพ์ประเสริฐศิริ, 2519, หน้า 10.

มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อหัวของคนทั้งประเทศ เนื่องจากกรรมวิธีในการประกอบ การเกษตรของกสิกรต่างก็อาศัยพึ่งธรรมชาติเป็นสำคัญ ซึ่งทำให้กสิกรเกิดปัญหาความยากจนในปีที่ เกิดภาวะฝนแล้งหรืออุทกภัย ซึ่งรวมถึงการใช้เทคนิคการเกษตรที่ล้าสมัยในการผลิตด้วย ดังนั้นใน ราวปลายรัชกาลที่ 5 และในรัชกาลที่ 6 ก็ได้กำหนดวิธีการขึ้น 2 ลักษณะคือ

ก. ดำริจัดตั้งธนาคารการเกษตร (Agricultural Bank) โดยมีโครงการขยายสาขา ออกสู่ภูมิภาคทั่ว ๆ เพื่อขยายเครดิตการเงินให้กู้มือเกษตรกรโดยทั่วถึง เกษตรกรจะได้มีเงินทุน ปรับปรุงขยายการผลิตและปลดเปลื้องหนี้สินต่าง ๆ แต่วิธีการนี้ต้องระงับไป เนื่องจากไม่สามารถ แก้ปัญหา เรื่องเงินทุนในการดำเนินงานของธนาคาร ปัญหาการกำหนดสิ่งเป็นหลักประกันในการกู้ เงินของกสิกร และปัญหาข่าววาทังที่นา หนี้สินธนาคาร

ข. ต่อมากระทรวงการคลัง (สมัยเป็นกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ราว ๆ พ.ศ. 2457 รัชกาลที่ 6) ได้เชิญ Sir Bernard Hunter หัวหน้าธนาคารแห่งมัทราสประเทศอินเดีย มาศึกษาวิเคราะห์หาทางช่วยเหลือกสิกรไทย ให้พ้นตัวขึ้นจากความยากจน Sir Bernard Hunter แนะนำให้ตั้งธนาคารให้กู้ยืมเงินแห่งชาติ (National Loan Bank) เพื่อขยายเครดิต ให้กสิกรกู้ยืมเงินไปทำทุนทางการเกษตรกรรมและให้ธนาคารนี้ยึดที่ดินของผู้กู้ยืม และทรัพย์สิน อื่น ๆ ที่เห็นควร เป็นหลักประกันการกู้ยืมนั้น ๆ

ส่วนปัญหาที่เกรงว่าข่าววาทังที่นาจะทิ้งที่ดิน หนีหนี้สิน แนะนำให้ข่าววามารวมกลุ่มกันเข้า เป็นสมาคม ช่วยเหลือและควบคุมกันและกัน สมาคมที่ตั้งขึ้นเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Co-operative Society" นั้นเอง ซึ่งคำนี้ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ บัญญัติเป็นภาษาไทยว่า สมาคมสหกรณ์ (Co-operation = สหกรณ์)

จากการพิจารณาจนได้รูปแบบสหกรณ์แบบไรฟไฟเชินแล้ว กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ซึ่งทรงดำรงตำแหน่งอธิบดี กรมพาณิชย์ และสถิติพยากรณ์ ได้ทรงคัดเลือกพนักงานมาดำเนินงาน สหกรณ์โดยตรง มีการจัดร่างกฎหมายเพื่อคุ้มครองสหกรณ์ ขึ้นฉบับแรก ได้แก่ พระราชบัญญัติ สมาคมเพิ่มเติม พ.ศ. 2459 โดยนำเอา เรื่องสหกรณ์เข้าไปผนวกใน "พระราชบัญญัติสมาคม พ.ศ. 2457" นั้นเอง เหตุผลที่มีกฎหมายลักษณะนี้ เนื่องจากสหกรณ์ระยะแรกนั้นเป็นระยะทดลอง โดยในขั้นแรกได้นำไปเผยแพร่ในหมู่ข้าราชการ นักปกครองก่อน เพื่อจะเผยแพร่ต่อไปในหมู่ ประชาชน¹

¹ ยวี เกาช์วัด, อ้างแล้วหน้า 84-87.

หลังจากความรู้เรื่องสหกรณ์ได้แพร่หลายพอสมควรแล้ว ก็ได้มีการพิจารณา เลือกลง
 ชั้นที่จังหวัดพิษณุโลก ที่ตำบลวัดจันทร์ อำเภอเมือง ชื่อว่า "สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินไช้"
 เปิดดำเนินการเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2459 การเลือกตั้งนี้ก็เพราะว่า

..... เป็นทำเลที่เหมาะสม ประกอบกับฐานะความเป็นอยู่ของราษฎรก็
 ค่อนข้างต่ำ และขัดศัตยัดสน....."¹

สหกรณ์วัดจันทร์ไม่จำกัดสินไช้ได้ทุนดำเนินการจากธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
 (ขณะนั้นคือ แวง คัลยามกับมาจล จำกัด) ชาวบ้านต้องนำที่ดินมาจำนองเป็นหลักประกันในการ
 กู้ยืมเงิน และรัฐบาลโดยกระทรวงการคลัง เป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้ที่สหกรณ์กู้จากธนาคารอีกทีหนึ่ง
 หมายความว่า ชาวบ้านเป็นลูกหนี้สหกรณ์ และสหกรณ์ก็จะไปกู้เงินจากธนาคารมาจ่ายต่อให้ชาวบ้าน
 อีกต่อหนึ่ง สหกรณ์รับผิดชอบติดตามทวงหนี้ ต่อชาวบ้านโดยตรงทุกประการ นั่นเอง ปรากฏว่า
 สหกรณ์ที่วัดจันทร์รุ่งเรืองมากก็มีการเปิดสหกรณ์แบบเดียวกันนี้ในที่ต่าง ๆ มากมาย

เมื่อกิจการสหกรณ์มีสถานการณ์ค่อนข้างจะมั่นคงแล้วในประเทศไทย ในปีพ.ศ.
 2471 จึงได้มีกฎหมายสหกรณ์ขึ้นคือ "พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. 2471" เพื่อคุ้มครองธุรกิจสหกรณ์
 และเปิดโอกาสให้สหกรณ์ประเภทอื่น ๆ ได้มีโอกาสจัดตั้งขึ้นได้ ตามความต้องการของประชาชน
 และมีสาระสำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ การให้สมาชิกสหกรณ์แต่ละสมาคม รับผิดชอบใช้หนี้ร่วมกัน
 เพื่อป้องกันมิให้สหกรณ์ล้มละลาย กิจการสหกรณ์ได้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ถึงปลายปี 2475 ได้ขยายเพิ่ม
 อีก 7 จังหวัด รวม 10 สมาคม ใช้เงินทุน 1,500,000 บาท ภายหลังเปลี่ยนการปกครอง
 การสหกรณ์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว รวม 8 ประเภท รัฐบาลเห็นความสำคัญของสหกรณ์ว่าสอดคล้อง
 กับหลักประชาธิปไตย และมีนโยบายพัฒนาชนบทโดยใช้หลักสหกรณ์เป็นสื่อรวม 11 ประการคือ²

ก. การศึกษา

ข. เวชสงเคราะห์และสุขภาพอนามัย

¹ หลวงจินดา สหกิจ, ประวัติการสหกรณ์ในประเทศไทยโดยสังเขป, สหกรณ์ กรุงเทพฯ เทพ
 กรมสหกรณ์, 2476 ปีที่ 1 เล่ม 2.

² อัน นิฆมานเหมินท์, พัฒนาประเทศไทยโดยหลักสหกรณ์และการวางแผนกายภาพ, อักษรสยาม
 การพิมพ์, กรุงเทพฯ 2521, หน้า 3-5.

- ค. การเพาะปลูก
- ง. การป้องกันโรคระบาดสัตว์
- จ. การหัตถกรรมในครอบครัว
- ฉ. การกีฬาเพื่อความส่างสวัสดิ
- ช. ความมั่งคั่ง
- ช. การค้าและคมนาคม
- ฉ. เศรษฐกิจและรายได้
- ญ. มาตรฐานการกินอยู่
- ฎ. ความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน

ต่อมาธุรกิจสหกรณ์ได้รับความนิยมมากจนทำให้เงินทุนไม่เพียงพอต่อความต้องการของสหกรณ์ในการกู้ยืม ในพ.ศ. 2476 รัฐบาลถึงกับต้องตั้งงบประมาณประจำปีขึ้น เพื่อเป็นทุนสำหรับจัดดำเนินงานสหกรณ์ ตั้งนั้นตั้งแต่ปี 2476-2478 จึงได้งบประมาณปีละ 700,000 บาท

กิจการสหกรณ์ปรากฏเป็นข่าวในเวลาต่อมาโดยที่ส.ส. กระฎำกรมรัฐบาลว่าเหตุใดจึงไม่ขยายกิจการสหกรณ์ไปทำนองญี่ปุ่น กล่าวคือมี Sales หรือ Purchase Society (เข้าใจว่าหมายถึงสหกรณ์ผู้ผลิต Producer's Cooperative) กรมสหกรณ์ชี้แจงว่าการค้าขายต่าง ๆ อยู่ในมือคนต่างตัวเกือบทั้งสิ้น ที่ขยผลที่จะขายไม่รู้ว่าจะขายให้ใครจึงจะได้ราคาพอสมควร กรมสหกรณ์เป็นเพียงเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคไม่สะดวกด้านนี้ แสดงให้เห็นถึงนโยบายข้อจำกัดและการควบคุมกิจการสหกรณ์แบบราชการไม่ส่งเสริมให้สมาชิกมีความคิดริเริ่มหรือหัดทำงานด้วยตนเองตามหลักสหกรณ์¹

เมื่อวันที่ 1 มกราคม 2490 รัฐบาลได้อนุญาตให้เปิด "ธนาคารเพื่อการสหกรณ์" ขึ้นสำหรับเป็นแหล่งเงินทุนของสหกรณ์ทั้งหลายในขณะนั้นทั้งนี้โดยรัฐบาลมีหุ้นส่วนอยู่ในธนาคารดังกล่าวด้วย นับว่า เป็นการแก้ปัญหาด้านเงินทุนของสหกรณ์ไปได้อีกระยะหนึ่ง

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2495 กิจการสหกรณ์ได้รับความสนับสนุนทางด้านต่าง ๆ มากขึ้น และได้ตั้งกรมพัฒนาที่ดิน กรมสหกรณ์ผู้บริโภคขึ้นในกระทรวง แต่ไม่มีการประสานงานกัน ปีพ.ศ. 2476-2479 เป็นระยะการขยายตัวของสมาคมสหกรณ์ เพิ่มขึ้นจาก 236 สมาคมเป็น 10,238 สมาคม

¹ อัน นิยมมานเหมินท์, อ้างแล้ว หน้า 3.

รวม 22 ประเภท และร้อยละ 94 เป็นสหกรณ์หาทุนขนาดเล็ก เจ็ดปีแล้วล้มเลิกหนึ่งมีสมาชิกเพียง 17 คน หลังปี 2497 การขยายตัวเริ่มลดลงมากจนแทบจะอยู่ตัว ต่อมาในปี 2510-2511 กระทรวงสหกรณ์ถูกยุบไปพร้อมกับกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ ธนาคาร เกษตรซึ่งเป็นสถาบันการเงินสำคัญถูกยุบไปในปีพ.ศ. 2508

ปี 2515 รัฐบาลจอมพลถนอม ได้มีนโยบายให้ยุบกระทรวงพัฒนาการ และส่งหน่วยงานไปสังกัดกระทรวงเดิมเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการสหกรณ์จึงไปสังกัดกระทรวง เกษตร และสหกรณ์ ซึ่งมีสหกรณ์ทั้งหมด 1,489 ล้มเลิก เมื่อถึงปลายปี 2517 ปรากฏว่ามีสหกรณ์รวมทุกประเภท 1,064 ล้มเลิก และแบ่งออกได้ 6 ประเภท ดังนี้คือ

1. สหกรณ์การเกษตร
2. สหกรณ์การประมง
3. สหกรณ์นิคม
4. สหกรณ์ร้านค้า
5. สหกรณ์บริการ
6. สหกรณ์ออมทรัพย์

ในที่นี้ขอกล่าวถึงสหกรณ์การเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว เนื่องจากเป็นสหกรณ์การเกษตรเช่นเดียวกับงานวิจัยชิ้นนี้

สหกรณ์การเกษตร¹ สหกรณ์เครดิตผลิตรวม ซึ่งเป็นสหกรณ์ชนิดจำกัดขนาดใหญ่กว่าสหกรณ์หาทุน ได้มีการทดลองจัดตั้งเป็นครั้งแรกที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปีพ.ศ. 2502 ต่อมาเมื่อปรากฏผลก็ได้จัดตั้งเพิ่มขึ้นในจังหวัดละโว้ เชียงเทรา ระยอง และจังหวัดอื่น ๆ

ต่อมาตั้งแต่ปี 2512 ได้มีการควบสหกรณ์หาทุนเข้าเป็นสหกรณ์การเกษตร และนำเอาวิธีการให้สินเชื่อโดยการควบคุมแนะนำของสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตรวมไปใช้ในสหกรณ์การเกษตร สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตรวมซึ่งมีธุรกิจเป็นอย่างไรกับสหกรณ์การเกษตร จึงได้เปลี่ยนเป็นสหกรณ์การเกษตรด้วย สหกรณ์การเกษตรจึงมีที่มาจากสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตรวมเดิมทางหนึ่งกับสหกรณ์หาทุนที่ควบเข้ากันเป็นสหกรณ์การเกษตรอีกทางหนึ่ง

¹ ยวี เกาชวัต, อ้างแล้ว หน้า 105-109.

สหกรณ์เหล่านี้นอกจากจะทำธุรกิจด้านการให้สินเชื่อแล้ว ก็ยังมีความมุ่งหมาย
 ดำเนินการด้านการซื้อ ด้านการขาย ด้านบริการ และบำรุงที่ดิน ด้านส่งเสริมการเกษตร และ
 ด้านส่งเสริมการศึกษาอบรมทางสหกรณ์ด้วย เมื่อสหกรณ์ประเภทนี้ดำเนินการได้ครบถ้วนทุกด้าน
 แล้วก็จะมีธุรกิจ เป็นอเนกประสงค์ คือสามารถให้บริการครบถ้วนตามความต้องการของสังคม

อนึ่ง สหกรณ์การเกษตรทั่วไป รวมทั้งสหกรณ์การเกษตรรูปพิเศษที่ดินธุรกิจเฉพาะ
 อย่างได้รับการพัฒนาขึ้น ส่วนสหกรณ์หาทุนส่วนใหญ่ได้ควบเข้ากันเป็นสหกรณ์การเกษตรไปแล้ว
 ยังคงเหลือสหกรณ์หาทุนอยู่บ้าง เพียงในบางท้องถิ่นซึ่งมีเหตุผลพิเศษไม่อาจควบเข้ากันได้เท่านั้น

สหกรณ์การขายทางเกษตร เป็นการรวบรวมผลผลิตของสมาชิกเกษตรกรไปขาย
 แข่งขันกับพ่อค้า ซึ่งเป็นการช่วยรักษาระดับราคาสินผลแก่เกษตรกรด้วย ซึ่งความสำเร็จของ
 สหกรณ์ประเภทนี้ขึ้นอยู่กับ การดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพและการสนับสนุนจากสมาชิก

สรุปผลงานของสหกรณ์การเกษตร

สหกรณ์ที่มีอยู่มีส่วนในการปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น มีการ
 ขยายตัวของสหกรณ์เพิ่มมากขึ้น กิจกรรมหลักของสหกรณ์ซึ่งแทบทุกสหกรณ์ดำเนินการ คือ การให้
 สมาชิกกู้ยืมเงิน เพื่อนำไปใช้จ่ายลงทุนในการทำการเกษตร ส่วนมากสหกรณ์จะกู้จากธนาคาร
 เพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร แต่ปรากฏว่ามีปัญหาในการชำระหนี้เกิดขึ้นเป็นอันมาก¹
 นอกจากนี้สหกรณ์ในประเทศไทยประสบปัญหาหลายประการด้วยกัน แม้ว่าจะ เป็นสหกรณ์
 อเนกประสงค์ ตั้งมา เพื่อดำเนินธุรกิจแบบครบวงจร คือนอกจากประสบปัญหาการชำระหนี้ของสมาชิก
 แล้ว ยังพบว่าสมาชิกสหกรณ์โดยทั่วไปจะเป็นผู้มีฐานะปานกลางและมั่งคั่ง สมาชิกสหกรณ์โดยทั่วไป
 เป็นเจ้าของที่ดินผืนใหญ่ ๆ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีที่นาผืนใหญ่กว่า (ของคนอีกกลุ่มหนึ่ง) ซึ่ง
 ทำให้เกษตรกรมีฐานะดี สหกรณ์จึงไม่ได้ให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรส่วนใหญ่แต่จะถูกใช้ประโยชน์
 โดยคนที่มีความสามารถที่จะเพิ่มผลผลิตการเกษตร โดยการลงทุนจากทรัพยากรของตนเองอยู่แล้ว

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ทำให้สหกรณ์ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่ยาก
 จนอย่างแท้จริง เนื่องจากการให้กู้ยืมเงิน ต้องใช้ที่ดินเป็นหลักประกันค้ำประกัน แต่เกษตรกรที่ยากจน
 ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินหรือมีที่ดินน้อยไม่เพียงพอต่อการขอกู้ยืมเงิน สหกรณ์ส่วนใหญ่จึงดำเนินการ
 ให้สินเชื่อแต่อย่างเดียว

¹ อคิน ทรัพย์ไพฑูริย์, อ้างแล้ว หน้า 6.

กลุ่มเกษตรกรที่เป็นสมาชิกสหกรณ์จะได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ โดยกรมส่งเสริมสหกรณ์เข้าควบคุม และส่งเจ้าหน้าที่มาให้การอบรม ดังนั้น ขบวนการสหกรณ์ที่แท้จริงที่หมายถึงการรวมตัวของเกษตรกร เพื่อช่วยตนเอง โดยการยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้ดีขึ้น และเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาตนเองนั้น จึงยังมิได้เกิดขึ้นในประเทศไทย

สถาบันที่เรียกกันเป็นทางการว่า สหกรณ์นั้น ความจริงไม่ใช่สหกรณ์หากแต่เป็นหน่วยงานของรัฐบาลที่ตั้งขึ้นขึ้นเพื่อให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกร¹

5. รูปแบบสหกรณ์ในบางประเทศ

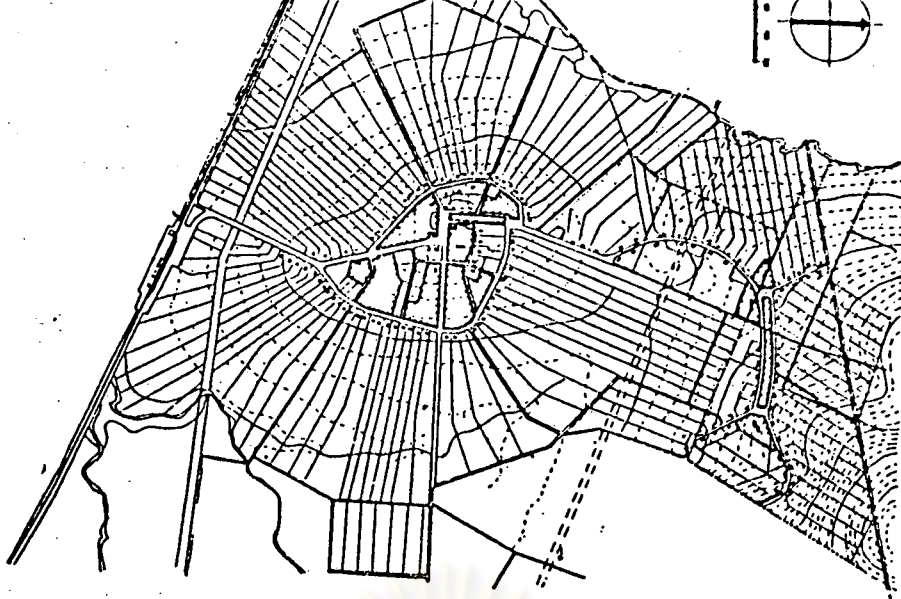
เนื่องจากแนวความคิดในการริเริ่มโครงการ สหกรณ์สันกำแพงนั้นได้นำเอาแนวความคิดในการตั้งชุมชนของอิสราเอลที่เรียกว่า คิบบูตซ์ มาเป็นหลักการในการตั้งโครงการขึ้น ซึ่งจะนำหลักการของคิบบูตซ์มากล่าวในที่นี้

คิบบูตซ์และโมฮาฟ (Kibbutz and Moshav) ทั้งสองนี้เป็นนิคมของชาวยิวในอิสราเอล ซึ่งหลักการส่วนใหญ่ของทั้งสองนี้คล้ายคลึงกัน จะแตกต่างกันบ้างในบางอย่างเท่านั้น ซึ่งจะกล่าวต่อไป

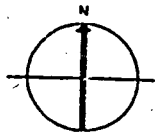
5.1 คิบบูตซ์ เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1910 (พ.ศ. 2453) คือประมาณ 70 ปีเศษมาแล้ว และเกิดขึ้นก่อนการสถาปนาประเทศอิสราเอล ผู้ก่อตั้งคิบบูตซ์ขึ้นมานั้นเป็นสมาชิกขบวนการเพื่อการก่อตั้งประเทศอิสราเอล หรือที่รู้จักกันในชื่อว่าพวกไซออนิสต์ (Zionist) เดิมที่ดินนั้นซื้อโดยกองทุนแห่งชาตยิว แล้วมอบให้ผู้มาตั้งรกรากใช้ที่ดินนั้นให้เป็นประโยชน์ ชาวคิบบูตซ์ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินที่ตนอาศัยอยู่ แต่มีสิทธิใช้ที่ดินนั้นทำประโยชน์ตามกฎหมายของชุมชน สำหรับที่ดินนั้นจะขายหรือยกให้ผู้อื่นมิได้ ที่ดินมีรั้วลวดหนาม เพราะสภาพทางการเมืองระหว่างประเทศ บทบาทของคิบบูตซ์ จึงเป็นที่มั่นเขตขานแดนของประเทศด้วย²

¹ อคิน รัตพันธ์, อ้างแล้ว หน้า 15.

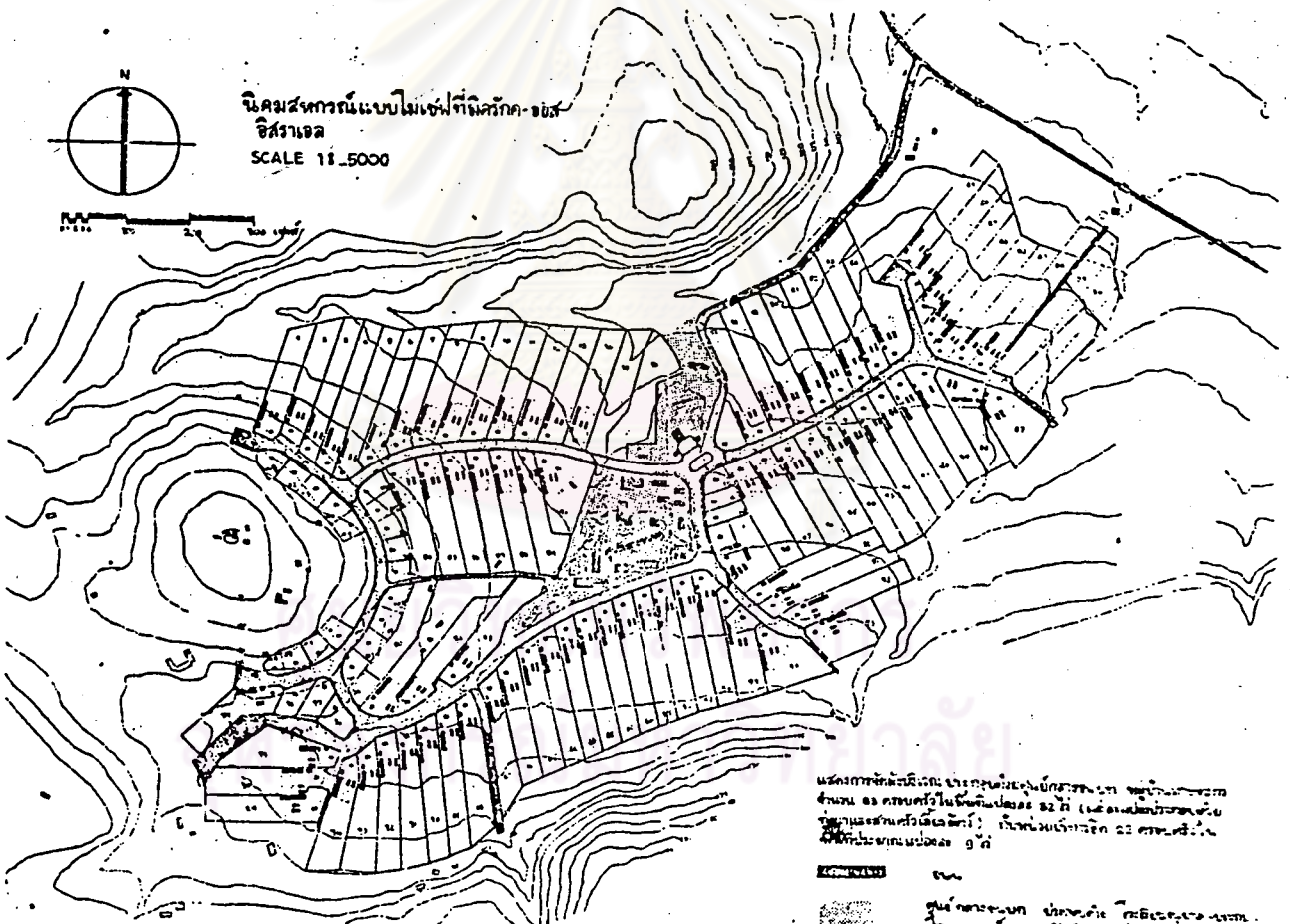
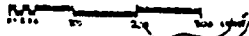
² บรรพต วีระสัย, "ชุมชนคิบบูตซ์" วารสารร่วมพฤษกัญ เดือนกรกฎาคม 2526 ปีที่ 2 ฉบับที่ 6 หน้า 23-33.

คิฟาร์เฮอโบว์ สหกรณ์นิคมแบบโมเซฟ ที่อิสราเอลเป็นแบบที่แบ่งที่ดินให้
 ครอบครัวยุค 1 แปลง กลักร 116 ครอบครัวยุค 2 คนงานอีก 65 ครอบครัวยุค 3

นิคมสหกรณ์แบบโมเซฟที่อิสราเอล
 อิสราเอล
 SCALE 1:5000

โครงการจัดที่ดิน: ในกลุ่มเมืองอิสราเอล... จำนวน 32 ครอบครัวยุค 1...
 จำนวน 23 ครอบครัวยุค 2...
 จำนวน 65 คนงาน...

สัญลักษณ์

- ถนน
- บ้านเรือน
- ไร่
- น้ำ
- กำแพง
- เขตแดน

แผนผังที่ 1
 สหกรณ์นิคมแบบ “โมเซฟ” ที่อิสราเอลกำลังพอคขนาด 60-150 ครอบครัวยุค 1
 (200-800 คน) ขนาดพื้นที่แตกต่างกันมากกับจุ่มน้อยกว่า 30 ไร่ เป็นขนาดเล็กที่สุด.

การดำเนินชีวิตในครอบครัวนั้น สมาชิกไม่มีห้องส่วนตัวหรือทรัพย์สินส่วนตัวเกินความจำเป็นในการดำรงชีวิต ของใช้ส่วนใหญ่จะใช้ร่วมกัน มีโรงอาหาร โรงเลี้ยงเด็ก และสาธารณูปการ ร่วมกัน มีการทำงานร่วมกันในโรงงานอุตสาหกรรมเนื่องจากพื้นที่แห่งเดียวกัน มีการใช้เทคโนโลยีทางเกษตรซึ่งจะประหยัดแรงงาน

หลักการของคิบบุตซ์ คือ

1. ทรัพย์สินสมบัติของคิบบุตซ์ทุกอย่าง เป็นของสมาชิก เป็นของส่วนรวม
2. สมาชิกทุกคนไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวมากไปกว่าที่กฎแห่งคิบบุตซ์จะอนุญาตให้มี
3. สมาชิกของคิบบุตซ์ต้องร่วมกันในการบริหารคิบบุตซ์ ต้องทำงานตามหน้าที่ที่สมาชิกส่วนรวมมอบหมายให้ แต่พอผลประโยชน์เกิดขึ้นมาต้อง เป็นของคิบบุตซ์ จะเก็บไว้เป็นของส่วนตัวไม่ได้เป็นอันขาด
4. สมาชิกมีสิทธิในผลประโยชน์ที่เหมือนกัน ภายในคิบบุตซ์เองไม่ต้องใช้เงิน เพราะสมาชิกได้รับสวัสดิการครองชีพและการบริการต่าง ๆ จากคิบบุตซ์เหมือนบุคคลในบ้านเดียวกัน คิบบุตซ์ทำงานมาก คนในคิบบุตซ์นั้นก็สบายมาก
5. ความแตกต่างระหว่างฐานะไม่มี การได้รับความมั่งคั่งเท่ากัน แต่ของใช้ใช้ร่วมกัน เช่น เสื้อผ้า จะไม่มีการยึดครอง เป็นทรัพย์สินส่วนตัว
6. ส่วนของใช้ในบ้านนั้นมอบให้ เป็นของส่วนตัวได้ เช่น แปรงสีฟัน
7. อาหารการกิน ส่วนมากคิบบุตซ์จะปลูกผักของตนเอง เก็บผลผลิตส่วนหนึ่งเลี้ยงคนในคิบบุตซ์ เหลือนำไปขายเอา เงินมา เป็นของคิบบุตซ์ แม้แต่การทำอาหารก็ต้องหมุนเวียนกันมาทำ
8. การเลี้ยงเด็กนั้นคิบบุตซ์จะมีโรงเลี้ยงเด็ก ซึ่งทำหน้าที่ดูแลให้การศึกษา เด็กจะอยู่กับพ่อแม่ก็เมื่อหลังเลิกงานแล้ว

5.2 โมซาฟ คือชุมชนที่มีสมาชิกประมาณ 80-100 ครอบครัวอยู่กันอย่างถาวร และแต่ละครอบครัวเป็นหน่วยเศรษฐกิจอิสระ เหตุที่มีการตั้งโมซาฟเพื่อต้องการให้สมาชิกได้มีโอกาสใช้สติปัญญาให้มากขึ้น จึงมีพวกที่แตกตัวออกมาจากคิบบุตซ์ และมีแนวความคิดเดียวกันออกแล้ว

¹ โอภาส โพรเซทซ์, "คิบบุตซ์กับโมซาฟ" บุทโกษ ปีที่ 90 ฉบับที่ 4 เมษายน-พฤษภาคม 2525 หน้า 61-68.

หาที่ดินที่จะทำนารวม และก่อตั้งโมซาฟแห่งแรกในปีค.ศ. 1921 ให้ชื่อว่า โมซาฟ อานาลาล เป็นหมู่บ้านแห่งแรกที่สมาชิกแต่ละครอบครัวจะทำงานในที่ดินของตนเอง แต่มีสิทธิของหมู่บ้านรับไปจัดการ เรื่องการตลาดและผลิตผลให้ และนี่คือความแตกต่างของคิบูตซ์กับโมซาฟ¹ หลักการของโมซาฟมีดังนี้คือ

1. ที่ดินของโมซาฟ เป็นของรัฐ รัฐให้โมซาฟเช่าเป็นเวลา 49 ปีแล้วโมซาฟก็ให้สมาชิกแต่ละคนเช่าต่อในระยะเวลาเท่ากัน ชาวไร่ผู้นั้นมีสิทธิในที่ดินผืนนั้นตราบเท่าที่ยังเพาะปลูกในที่ดินผืนนั้นอยู่ ขนาดของที่ดินที่แบ่งให้สมาชิกของโมซาฟมีขนาดเท่ากัน
2. โมซาฟรับผิดชอบในการช่วยเหลือ เรื่อง การทำมาหากินและความมั่นคงแก่สมาชิก รวมทั้งการศึกษาของเยาวชน ตราบเท่าที่สมาชิกนั้นปฏิบัติหน้าที่ของตนต่อชุมชนที่อยู่ด้วยนั้น
3. สมาชิกของโมซาฟทำงานได้อย่างอิสระทำการเพาะปลูกและมีรายได้ออกแรงทำงานเอง เพื่อเป็นการป้องกันการ เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง หลักการสำคัญมีอยู่ว่าทุกคนมีสิทธิที่จะ เป็นสมาชิก
4. สมาชิกของโมซาฟขึ้นอยู่กับสมาคมที่ได้รับจดทะเบียน ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์กรบริหารงานด้านเศรษฐกิจของโมซาฟ โมซาฟก็คือ สหกรณ์ผู้ผลิตและผู้บริโภค โดยให้ความสนใจแก่ความต้องการทางการตลาด และการซื้อของสมาชิก²

ในการรับมรดกที่ดินของครอบครัวนั้น บุตรสาวมีสิทธิ เท่าบุตรชาย โดยที่ที่ดินของครอบครัวจะแบ่งแยกหรือขยายไม่ได้ ดังนั้นจึงมีบุตร คนเดียวเท่านั้นที่จะได้รับสิทธิการครอบครองหรือเช่าไร่ที่ครอบครัวกำลังทำการเพาะปลูกอยู่ โดยที่ผู้มีสิทธิรับมรดกการครอบครองไร่ และเป็นสมาชิกของโมซาฟจะต้องแต่งงานแล้วเท่านั้น ส่วนการคัดเลือกว่าผู้ใดจะได้รับสิทธินี้เป็นเรื่องของแต่ละครอบครัวจะตัดสินใจ

¹ โธมัส โพรแพทท์, อ้างแล้ว หน้า 66.

² บุญยก สิมประพันธ์, "โมซาฟ" ข่าวการไฟฟ้า ปีที่ 26 ฉบับที่ 214 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2525, หน้า 16.

ครอบครัวยังต้องตัดสินใจเองด้วยว่าจะประกอบกิจการอะไร เช่น เลี้ยงไก่ เลี้ยงวัวนม ฯลฯ และจำนวนแรงงานที่ต้องใช้ภายในขอบเขตของแผนงานของโมซาฟ กิจกรรมบางอย่างก็ร่วมมือกันทำ เช่น การตลาด การเก็บผลผลิต การตัดซื้อ การชลประทานและการใช้เครื่องกลขนาดใหญ่ ในบางโมซาฟ พืชผลและส่วนผลไม้เป็นงานร่วมกันทำทั้งโมซาฟ ชาวและแกะ บางครั้งก็เป็นงานที่ทั้งโมซาฟร่วมมือกันเลี้ยง

โมซาฟคือ ชุมชนอิสระที่จะดำเนินการแบบประชาธิปไตย องค์กรสูงสุดของโมซาฟคือสภาโมซาฟ ซึ่งสมาชิกทั้งหมดทั้งชายและหญิงมีสิทธิ์ที่จะเข้าร่วมการประชุม สภาจะประชุมกันเป็นครั้งคราวทุก ๆ 6-8 สัปดาห์ เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ของหมู่บ้าน และสภาเป็นผู้เลือกคณะกรรมการบริหารที่จะประกอบด้วยสมาชิก 15-20 คน ให้ทำหน้าที่ทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีทั้งหมดของหมู่บ้าน รวมทั้งการรับสมาชิกใหม่ด้วย¹

สมาชิกทุกคนของโมซาฟมีสิทธิ์ในการออกเสียง เลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร และคณะกรรมการต่าง ๆ นอกจากตำแหน่งอาสาสมัครเหล่านี้ ซึ่งจะไม่ได้รับเงินค่าตอบแทนแล้ว โมซาฟยังมีเจ้าหน้าที่ที่ได้รับเงินอีกอย่างน้อย 2 ตำแหน่งคือ เลขาธิการฝ่ายกิจการภายนอก ซึ่งทำหน้าที่ติดต่อกับหน่วยราชการ และเลขาธิการฝ่ายกิจการภายในซึ่งดำเนินงานประจำวันของโมซาฟ

เมื่อโมซาฟมีระบบเศรษฐกิจอิสระทำให้มีทรัพยากรดินส่วนตัวมากกว่า คิบบูตซ์ ความนิยมของผู้มีอาชีพทางการเกษตรสูงนิยม ก่อตั้งโมซาฟมากกว่า คิบบูตซ์ โมซาฟจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ผลผลิตทางเกษตรกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ของประเทศมาจากโมซาฟ

อย่างไรก็ดีจะเห็นได้ว่านิคมคิบบูตซ์และโมซาฟ เกิดขึ้นจากความต้องการสร้างชาติของชาวอิสราเอล โดยการครอบครองที่ดินและใช้ที่ดินที่แห้งแล้งทูลงทุนดารผลิตอาหารให้เพียงพอแก่การบริโภคของคนในประเทศ และจากการที่มีปัญหาทางการเมือง ทำให้สมาชิกคิบบูตซ์ต้องต่อสู้ดิ้นมากกว่าปกติ ทำให้เกิดการรวมตัวกันเพื่อก่อตั้งประเทศ จึงทำให้นิคมดังกล่าวประสบความสำเร็จอย่างดี จากความร่วมมือของสมาชิก และจากการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยต่าง ๆ มาใช้ในการปรับปรุงผลผลิต

¹ บุญยก สนิประพันธ์, อ้างแล้ว หน้า 17.

² โธมัส โพรแพทซ์, อ้างแล้ว หน้า 68.

6. แผนกายภาพ สหกรณ์นิคม¹

การสร้างหมู่บ้านขั้นดีเลิศ (Ideal Village) เป็นการวางผังชุมชนอย่างหนึ่ง โดยเน้นหนักไปในทางเกษตรกรรม ดังนั้น การวางผังกายภาพ จะต้องคำนึงถึง การเกษตร ส่วนครัว เลี้ยงสัตว์ และการจัดการชุมชนอื่น ๆ เช่น สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ต่าง ๆ ด้วย สำหรับหมู่บ้านชนบทที่ดีดังกล่าว จะต้องมียุทธศาสตร์กว้าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ก. พื้นที่จะต้องเหมาะสำหรับการเกษตร ดินดี น้ำดี ไม่เป็นที่ลุ่มหรือดอนเกินไป มีระบบชลประทานดี ปลูกพืชหมุนเวียนได้ปีละหลายครั้ง
- ข. อยู่เป็นแบบสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อน อบอุ่นรู้สึกสนิทสนมและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นชุมชนไม่ต่ำกว่า 2,000 คน
- ค. มีบริเวณพื้นที่ทำกินเพียงพอ ไม่เล็กเกินไปหรือใหญ่เกินไป
- ง. มีบริการสังคมที่ถือว่าจำเป็น เช่น โรงเรียน วัด ตลาด ร้านค้า สถานอนามัย
- จ. มีหน่วยการบริหารที่ดิน งบประมาณส่งเสริมพอเพียง
- ฉ. เกษตรกรมีฐานะและรายได้ดี

6.1 สหกรณ์นิคมแบบอันนะราตี²

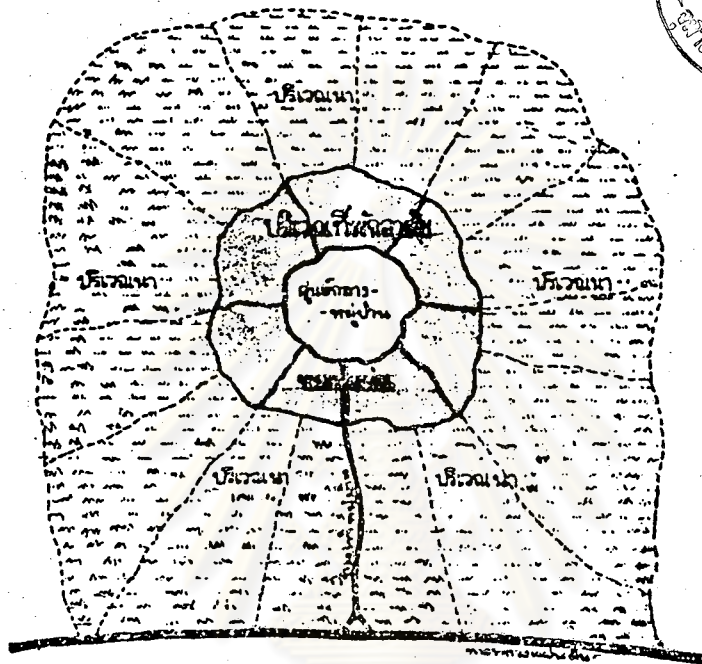
- ก) ชุมชนชนบทที่มีลักษณะและคุณลักษณะเช่นเดียวกับเมือง

ความเป็นอยู่แบบหนาแน่นมีลักษณะเป็นกลุ่มอัดแน่น (Compact and high density) แบบหมู่บ้าน (Nucleated Village) ทางภาคเหนือ แยกบริเวณบ้านฝักถั่ว ฝักถั่ว และเลี้ยงสัตว์ ออกจากไร่นา มาตรฐานพื้นที่ 15 ไร่ ต่อครอบครัวอาจลดลงเหลือเพียง 10 ไร่ (บ้าน 1 $\frac{1}{2}$ ไร่ ไร่นา 8 ไร่เศษ) โดยส่งเสริมให้เกษตรกรมีรายได้หลายทาง เช่น เลี้ยงสัตว์ ส่วนครัว ทำไร่นา และอุตสาหกรรม ในบางส่วนของประเทศดินไม่สู้ดี อาจชดเชยโดยการส่งเสริมให้ทำงานในโรงงานมากขึ้น

¹ อัน นิฆมานเหมินท์, อ่างแล้ว หน้า 40-48.

² อันนะ แปลว่า ข้าวหรืออาหารซึ่งเป็นสิ่งสำคัญแก่ชีวิต ราตี แปลว่า ชุมชน อันนะราตี ในที่นี้หมายถึง ชื่อของชุมชนชนบท โดยเป็นแบบมาตรฐานการวางผังสหกรณ์นิคม อัน นิฆมานเหมินท์ เป็นผู้เสนอ.

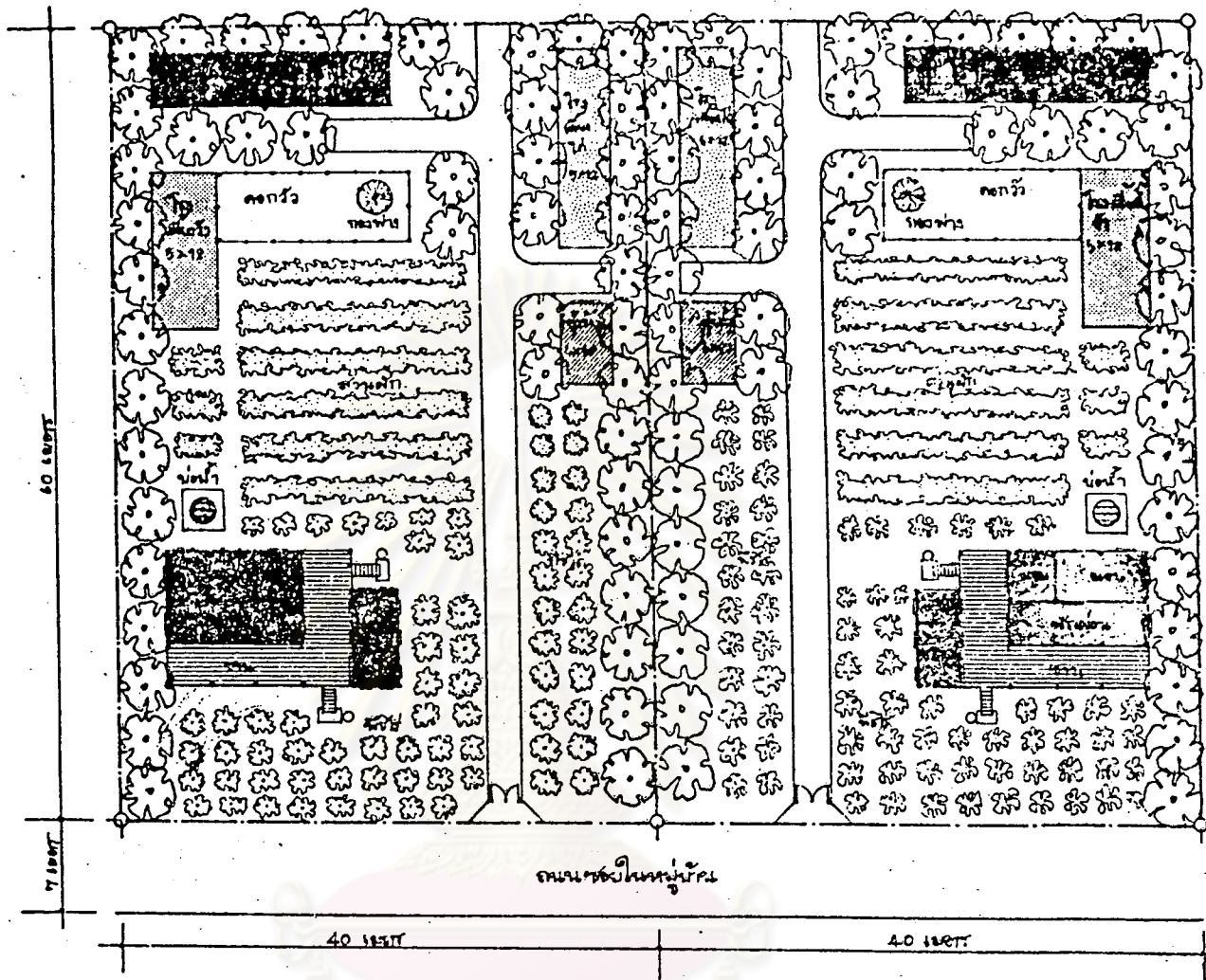
แผนผังที่ 2
Diagram of Ideal Village
แผนผังหมู่บ้านชั้นดีเลิศ

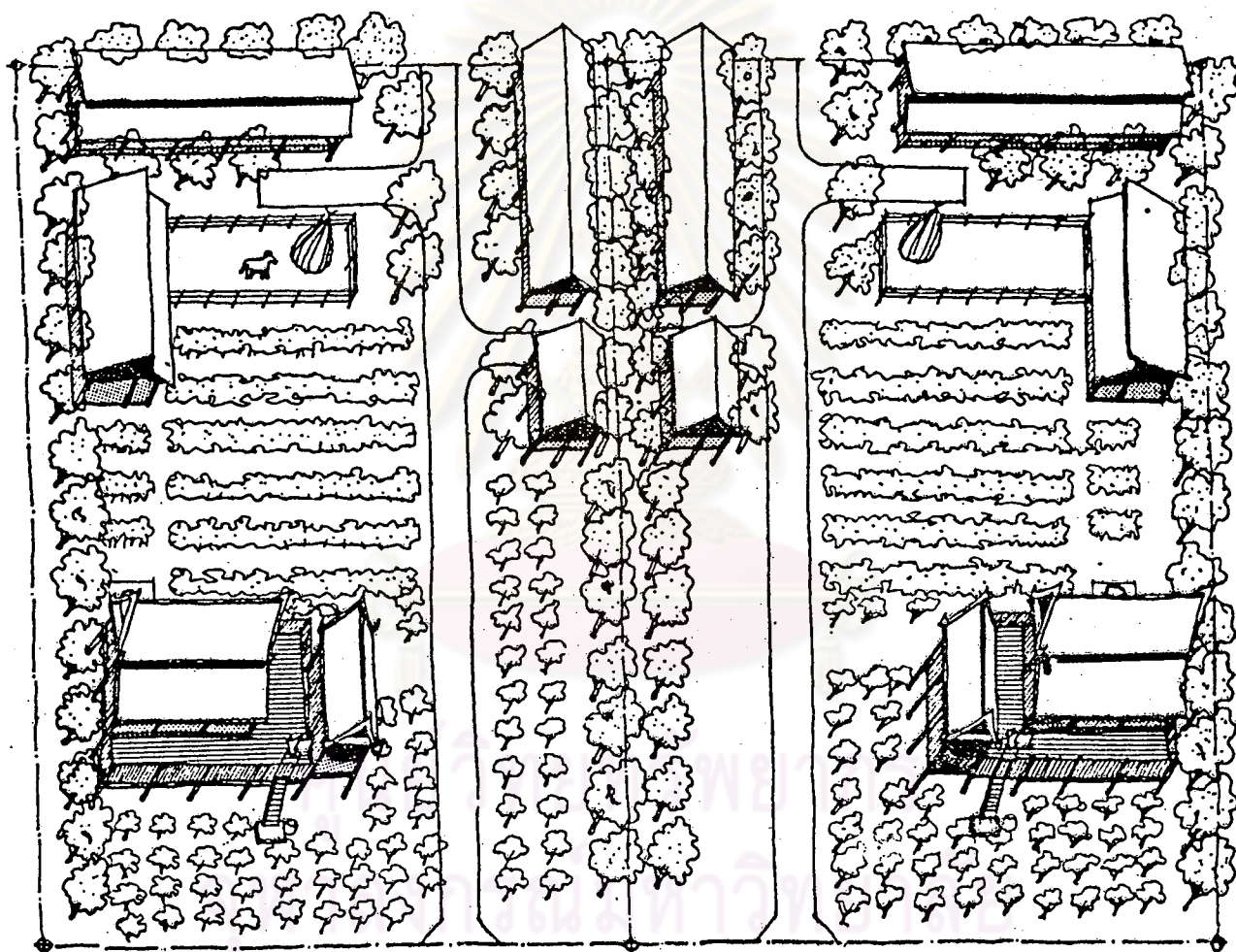
ตามทัศนะของเกษตรกร ควรจะเป็นหมู่บ้านที่อยู่เป็นกลุ่มก้อน. ประกอบด้วยเพื่อนบ้านที่ดี. ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้มีวัด. โรงเรียน. และตลาดอยู่ใกล้เคียง บ้านไม่ไกลเกินไปยังทุ่งนาและโรงเรียน บริเวณเกษตรกรรมต้องมีดินดี น้ำดี. ไม้ล้มหรือคอนเกินไป. ปลูกพืชได้มีผลหลายครั้ง. เกษตรกรมีรายได้ดี บ้านเมืองสงบไม่มีโจรผู้ร้าย. ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล. ทัศนะทั่วไป อยู่ไม่ไกลทางหลวงเป็นชุมชนหนาแน่นไม่ต่ำกว่า 2000 คน. มีศูนย์กลางหมู่บ้าน ประกอบด้วยโรงเรียน วัด โบสถ์ ตลาดร้านค้า และโรงงานอยู่ใกล้บ้าน ระยะทางไปทุ่งนาก็ไม่เกิน 1-2 ก.ม. ชาวบ้านมีรายได้หลายทาง. มีประปา ไฟฟ้า พอสสมควร.

แผนผังที่ 3
 ฟังบ้านเกษตรกรในสหกรณ์นิคมแบบ "อันนะธานี"
 ขนาดแปลงละ 40x60 เมตร หรือ 1 1/2 ไร่

scale 1 : 4000

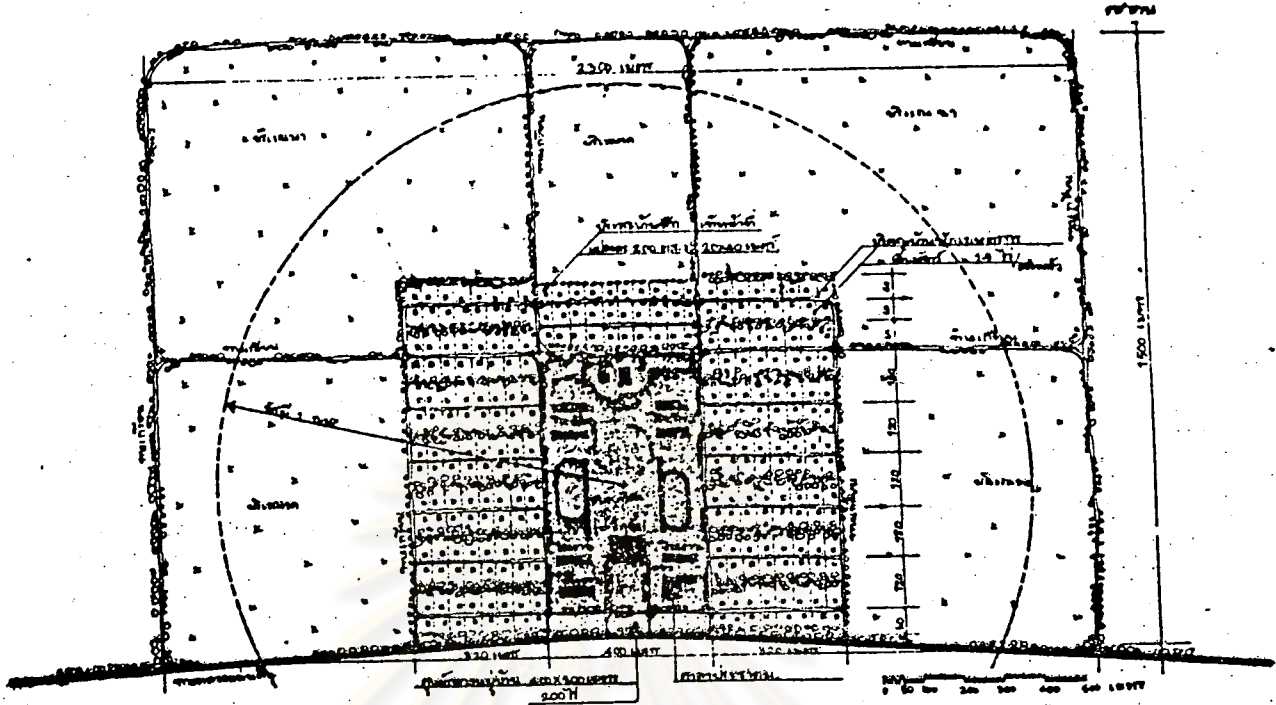
โครงการ "อันนะธานี" นี้มีนโยบายส่งเสริมรายได้ให้สมาชิกประกอบอาชีพ เกษตร, กสิกรรม และอุตสาหกรรม โครงการนี้แบ่งพื้นที่ให้ครอบครัวละ 10 ไร่ เป็นไร่นา ซึ่งรวมกับผู้อื่น 8 1/2 ไร่ เพื่อการใช้เครื่องทุ่นแรงไถ และ เก็บเกี่ยว พื้นที่เหลือเป็นส่วนที่ใช้เป็นบ้านพัก, สวนครัว และ เลี้ยงสัตว์ ที่คนแก่; เด็ก, ผู้หญิง อาจเข้าช่วยทำงาน ผังแสดงตัวอย่างการใช้พื้นที่, ปลูกบ้าน, ยุงข้าว, โรงเลี้ยงสัตว์ เช่นวัว, หมู, ไก่ สำหรับพื้นที่ที่เหลือใช้ปลูกผลไม้ เช่น มะพร้าว, มะม่วง, ลำไย, ลิ้นจี่ ขนุน ฯลฯ กับผักต่างๆ และพืชไร่

ถนนภายในหมู่บ้าน

แผนผังที่ 4
 ผังบ้านเกษตรกรในสหกรณ์คช "อ้นนะธานี"
 ทัศนียภาพบริเวณบ้านเกษตรกร ทิศกัน 2 แปลง

แผนผังที่ 5

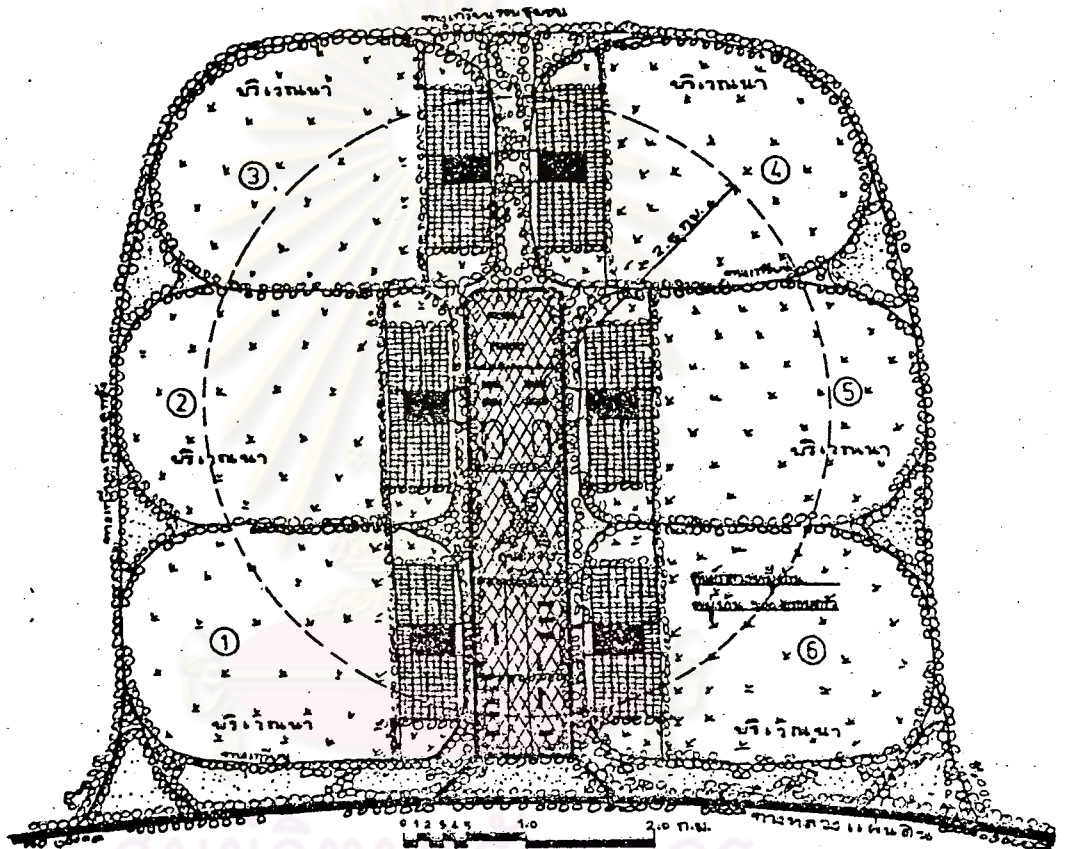

สหกรณ์คนแบบ "อเนกานัน" ขนาดเล็ก 300 ครอบครัว (2000 คน) ในเนื้อที่ 3000 ไร่ + ศูนย์กลางหมู่บ้าน 300 ไร่ รวม 3300 ไร่ = 5.28 ตร. กม. เฉลี่ยพื้นที่ครอบครัวละ 10 ไร่ เป็นบริเวณบ้าน สวนครัว เลี้ยงสัตว์ 1.5 ไร่ เป็นทุ่งนา 8.5 ไร่ ศูนย์กลางชุมชน 300 ไร่ ประกอบด้วย วัด, โรงเรียน, สนามกีฬา, โรงงาน, ที่ทำงาน, สหกรณ์ และ ศาลาประชาคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

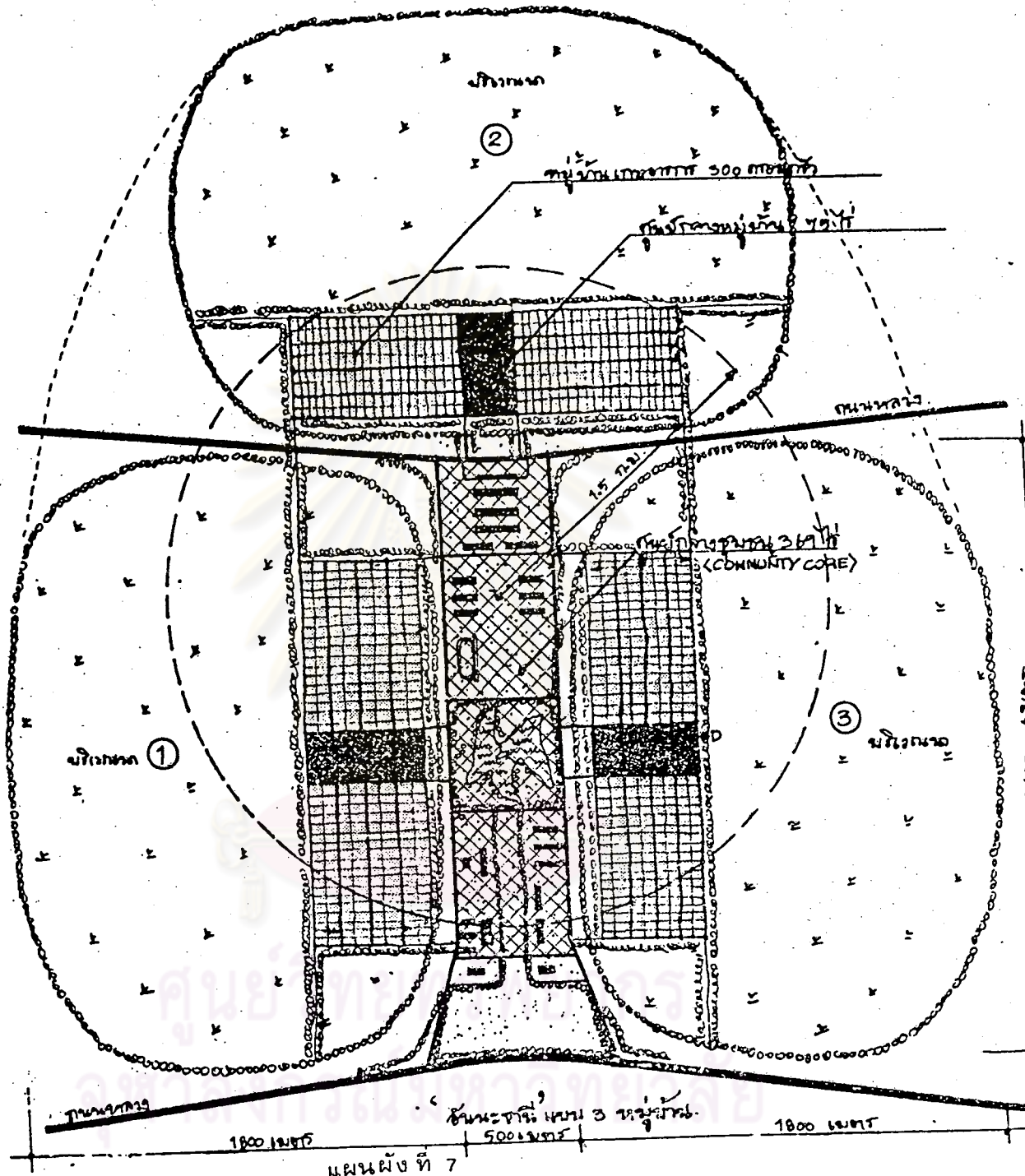
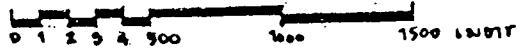
แผนผังที่ 6

หมู่บ้านละ 300 ครอบครัวยุคละ 10 ไร่ + ศูนย์กลางหมู่บ้าน 2.5 % = 3075 ไร่
 3 หมู่บ้าน + ศูนย์กลางหมู่บ้าน = 9225 ไร่) รวมทั้งสิ้น 9594 ไร่
 ศูนย์กลางชุมชน 4% (9225) = 369 ไร่ (15.35 ตร. ก.ม.)
 ศูนย์กลางหมู่บ้านประกอบด้วย โรงเรียนประถม (1-6), ร้านค้าย่อย, สวนสาธารณะ ศูนย์
 กลางชุมชน : ประกอบด้วย โรงเรียนมัธยม (ม.ศ. 1-6), โรงงาน, ศาลาประชาคม, ศูนย์
 การค้า, สำนักงานสหกรณ์, สนามกีฬา, สถานีรถโดยสาร, สถานีอนามัย และ สนามเอนก
 ประสงค์

สหกรณ์นิคม "อัมมะธานี" ขนาดใหญ่ 6 หมู่บ้าน (1800 ครอบครัวยุคละ 11700 คน)
 ประกอบด้วยหมู่บ้านละ 300 ครอบครัวยุคละ 10 ไร่ + ศูนย์กลางหมู่บ้าน 2.5 % = 3075 ไร่
 6 หมู่บ้าน + ศูนย์กลางหมู่บ้าน = 18450 ไร่ + ศูนย์กลางชุมชน 5 % (18450) = 922.5 ไร่
 รวม 19377.5 ไร่ หรือ 31.0 ตร. ก.ม.

ศูนย์กลางหมู่บ้าน : ประกอบด้วย โรงเรียนประถม (1-6), ร้านค้าย่อย, สวนสาธารณะ, วัด,
 ศูนย์กลางชุมชน : ประกอบด้วยโรงเรียนมัธยม (ม.ศ. 1-5), โรงงานอุตสาหกรรม, ศูนย์
 การค้า, ศาลาประชาคม, สถานีอนามัย, สำนักงานสหกรณ์, สนามกีฬา, สวนสาธารณะ
 และ สถานีรถโดยสาร ฯลฯ

สหกรณ์เคอมนแบบ "อัมมชาน" ขนาดกลาง 900 ครอบครัว (5850 คน)
แผนผัง ที่ 7

ข) นิคมเกษตรแบบสหกรณ์

ให้สหกรณ์เข้าควบคุมการบริหาร ตามนโยบายส่งเสริมของรัฐบาล ให้พื้นที่ทั้งหมดเป็นของสหกรณ์ แต่สมาชิกทำกินชั่วคราวหลายปี ทำให้หมดปัญหาการแบ่งที่ดินออกเป็นหลายแปลง เมื่อมีการแบ่งมรดก

ค) นิคมขนาดต่าง ๆ ตามจำนวนหมู่บ้าน¹

สหกรณ์นิคมจะต้องเป็นแบบที่ยึดหยุ่นได้มาก ตามสภาพของพื้นที่ในชนบท ตั้งแต่ขนาดเล็กที่สุด 1 หมู่บ้าน จนถึง 15-20 หมู่บ้าน โดยถือเอาโรงเรียนประจำตำบลแผนใหม่ (ป.1-ป.6) เป็นสิ่งกำหนดหรือตัวคูณ หมู่บ้านขนาด 2,000 คน (300 ครอบครัว) จะมีโรงเรียนประจำตำบล 1 แห่ง ลูกเรียน 500-700 คนในพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 3,000 ไร่ ถือว่าเป็นหนึ่งหน่วย ตามทฤษฎีหมู่บ้าน (Neighborhood) โรงเรียน ตลาด ร้านค้า ส่วนสาธารณะเป็นแกนกลาง (Neighborhood Core) ของหมู่บ้าน ห่างจากหมู่บ้านไม่เกิน 1-2 กม. ซึ่งเท่า ๆ กับระยะจากบ้านไปทุ่งนา ถ้าเป็นสหกรณ์นิคมตั้งแต่ 2 หมู่บ้านขึ้นไป ก็จะมีศูนย์กลางชุมชนแยกออกไปที่หมู่บ้าน ใช้ร่วมกันอยู่ภายนอกศูนย์กลางนี้ประกอบด้วยบริการที่จำเป็น เช่น สำนักงานสหกรณ์, โรงงาน, ศูนย์การค้า สถานีอนามัย ฯลฯ ยิ่งมีหลายหมู่บ้านระยะทางเดินก็ยิ่งมากขึ้นเป็นธรรมดา สหกรณ์นิคมขนาด 15-20 หมู่บ้าน ชาวบ้านจะอยู่ห่างจากศูนย์กลางชุมชนหรือทุ่งนา 4-5 กม. ซึ่งจะต้องใช้เวลาเดินประมาณ 1 ชม. หรือ 20 นาที โดยจักรยาน ซึ่งถือว่าไม่มากเกินไป

ง) บริการสาธารณะเช่นเดียวกับในเมือง

เพื่อส่งเสริมให้สหกรณ์นิคม มีโอกาสก้าวหน้า เข้มแข็ง แข็งแรงเหมือนเมือง จึงได้กำหนดให้มีบริการขั้นมาตรฐานเช่นเดียวกับเมือง เป็นต้นว่า ศูนย์กลางหมู่บ้าน (Neighborhood Center หรือ Neighborhood Core) อยู่ในรัศมี 1-2 กม. จากบ้านศูนย์กลางชุมชน (Community Center หรือ Community Core) สุดแต่แต่ขนาดของสหกรณ์นิคมอยู่ในรัศมี ตั้งแต่ 1-5 กม. จากบ้าน

¹ ธีร นิคมานเทวินท์, อ้างแล้ว หน้า 47.

สำหรับบริการขั้นที่สูงขึ้นไป ให้มีศูนย์กลางสหกรณ์หรือศูนย์กลางชนบท (Co-operative Center หรือ Rural Center) ซึ่งเป็นศูนย์กลางการบริหารสหกรณ์หรือชนบท จะมีโรงพยาบาล สถานีวัฒนธรรม ศูนย์การปกครอง อยู่ในรัศมี 40 กม.

อย่างไรก็ดีนิคม เหล่านี้จะปรากฏผลสำเร็จตามความคาดหวังหรือไต่เต้าขึ้นอยู่กับจำนวนเงินงบประมาณ สภาพภูมิประเทศ สมรรถนะที่ดิน และการบริหารงานอีกด้วย ดังนั้นนิคมเหล่านี้จะเป็นจริงได้ยังต้องอาศัยความร่วมมือจากสมาชิกของชุมชนอีกด้วย

6.2 หมู่บ้านที่มีการวางแผนผังก่อนปลูกสร้าง¹

ชุมชนที่มีการวางแผนผังกายภาพก่อนลงมือก่อสร้าง ส่วนใหญ่มีการสำรวจทำแผนที่ละเอียดก่อนที่จะให้ผู้เชี่ยวชาญลงมือวางแผนผัง ซึ่งอาจจัดให้เป็นหมู่บ้านแบบดี ฟังปรากฏเมื่อประมาณ 40 ปีมาแล้ว ส่วนใหญ่หน่วยราชการเป็นผู้จัดทำ เช่น กรมชลประทาน กรมรถไฟ กรมประชาสัมพันธ์ ดังเช่น หมู่บ้านราชการ นิคมช่วยตนเอง สหกรณ์นิคมของกระทรวง เกษตร ได้มีการวางแผนผังกายภาพหมู่บ้านให้เป็นชุมชนที่สมบูรณ์ แบ่งการใช้พื้นที่ วางระบบถนน จัดให้มีบริการสาธารณะที่จำเป็น เช่น โรงเรียน ตลาด ร้านค้า วัด ให้อยู่ในบริเวณที่เหมาะสม หมู่บ้านที่มีการวางแผนผังนี้ เช่น สหกรณ์นิคมเหมืองแม่แฝก สหกรณ์เชียงใหม่ โดย คำลัดราจารย์ อันนิมมานเหมินท์ เป็นผู้ออกแบบวางแผนผัง เมื่อปี 2494 และสหกรณ์นิคม หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งเป็นโครงการในพระราชดำริ เมื่อปี 2509 และหมู่บ้านสหกรณ์การเกษตรสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี 2519-2520 เป็นต้น

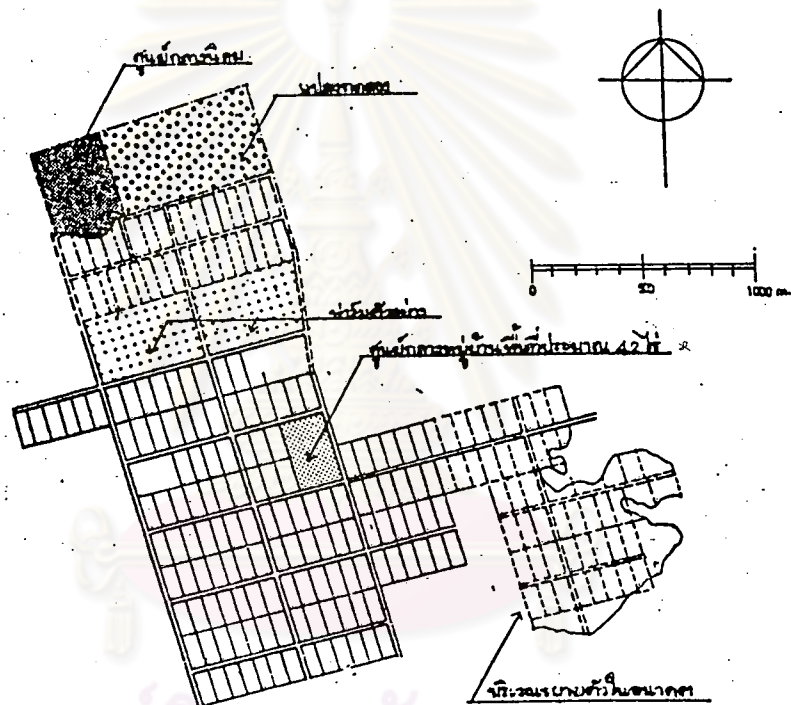
7. ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง

7.1 แนวความคิดเรื่องความสัมพันธ์พื้นที่ (Spatial Relation) Paul Vidal de la Blanche (1945-1918) ชาวฝรั่งเศส เป็นนักภูมิศาสตร์อีกท่านหนึ่งที่ได้แสดงความคิดเห็นในอีกแนวทางหนึ่งต่างไปจากแนวความคิดเดิมที่ว่าสภาพแวดล้อมธรรมชาติมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตมนุษย์ ตามความคิดของปลางซ์ สภาพธรรมชาติไม่มีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์เสมอไป ในทางตรงกันข้ามสภาพแวดล้อมธรรมชาติได้เปิดโอกาสให้มนุษย์เข้าใช้ประโยชน์ เปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของตน แต่ละจะออกมาเป็น

¹ อัน นิมมานเหมินท์, อ้างแล้ว หน้า 40 และ 44.

แผนผังที่ ๑
 สหกรณ์นิคม หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี
 โครงการของรัฐบาลไทย - อิสราเอล 250๕-2514
 จัดเป็นแบบ โมเซฟ ของ อิสราเอล

สหกรณ์นิคม หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี
 โครงการของรัฐบาลไทย-อิสราเอล 2509 - 2514
 จัดเป็นแบบ โมเซฟ ของ อิสราเอล

จำนวนแปลงที่ดิน 100 - 120 แปลง พื้นที่แปลงละ 7 ไร่ อาจเพิ่มเป็น 180-200 แปลง

ในอนาคต

พื้นที่ 1 แปลงต่อ 1 ครอบครัวประกอบด้วยสวนเล็ก ๆ (FARM YARD) 1.5 ไร่ สวนผัก และสวนผลไม้ 5.5 ไร่ รวมเป็นบริเวณที่มีการระบายน้ำ 7 ไร่ นอกจากนี้แต่ละครอบครัว ใต้เนื้อที่อีก 18 ไร่ ที่ยังไม่มีการทคหน้า ห้างออกไปศูนย์กลางหมู่บ้าน: ประกอบด้วยโรงเรียน ประถม 6 ห้องเรียน, สถานีอนามัย, โบสถ์, ห้องประชุมป่ารุกกา และโกดังสำหรับเก็บพืชผล.

ประการใดนั้นขึ้นอยู่กับทางเลือก (choice) ของมนุษย์เป็นสำคัญ และบลาซซาก็ได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมว่าการเลือกของมนุษย์มิได้ดำเนินไปอย่างอิสระโดยปราศจากเหตุผล ข้อคิดเห็นแต่การเลือกจะถูกกำหนดโดยระบบองค์การต่าง ๆ ที่แต่ละกลุ่มชนจัดตั้งขึ้น ตลอดจนระดับความเจริญทางด้านเทคโนโลยีของกลุ่มชน ซึ่งเรากล่าวโดยสรุปแล้ว การเลือกของมนุษย์จะถูกกำหนดโดยสิ่งที่บลาซซเรียกว่า man's genre de vie ("way of life = วิถีการดำเนินชีวิต) หรือเรียกง่าย ๆ ว่า "วัฒนธรรม" นั้นเอง

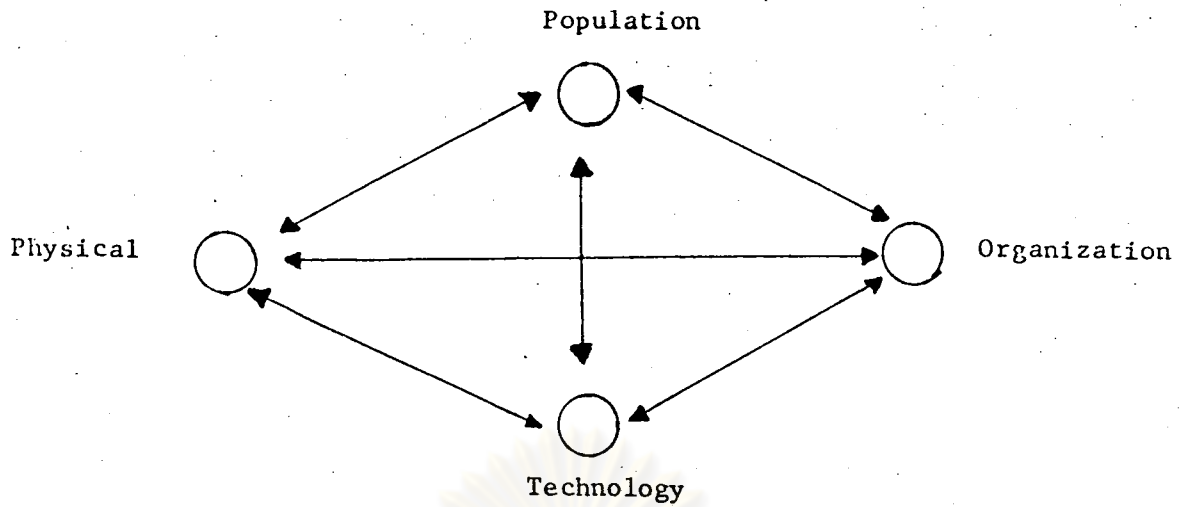
Febvre นักภูมิศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ได้แสดงความคิดเห็นว่า การศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ไม่มีสิ่งใดที่เป็นคตินิยมที่จำเป็น (Necessitism) จะมีเพียงก็แต่คตินิยมที่อาจเป็นไปได้ (Possibilism) เท่านั้น กล่าวคือ รูปแบบการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเพียงอย่างเดียว แต่อาจเป็นไปได้ที่สภาพธรรมชาติทำให้วิถีการดำเนินชีวิตมนุษย์แตกต่างกัน มนุษย์เป็นสัตว์กระทำที่มีอำนาจที่สุดในพื้นผิวโลก ทุกอย่างขึ้นอยู่กับการศึกษาใจของมนุษย์ว่าจะเลือกใช้ประโยชน์จากสภาพธรรมชาติไปในลักษณะใด¹

7.2 การวิเคราะห์สภาพพื้นที่² แนวความคิดในการวิเคราะห์สภาพพื้นที่นั้น นักวิชาการได้แบ่งองค์ประกอบบนพื้นที่เป็น 4 ประเภทอันมีผลกระทบต่อกันเมื่อมีการวางแผนพัฒนาพื้นที่ ได้แก่ ประชากร (Population) กายภาพ (Physical) วิทยาการ (Technology) และองค์กร (Organization) ซึ่งเขียนเป็นแผนภาพได้ดังนี้

¹ พรธงาม ย์พานนท์, ภูมิศาสตร์วัฒนธรรม ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2526, หน้า 2-3.

² ภาณุพันธ์ ชัยรัตน์, "ศักยภาพของอำเภอพื้นที่เป้าหมายในภาคเหนือตอนบนต่อการพัฒนาชนบท" วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ฯ ภาควิชาผังเมือง ปี 2525, หน้า 84-85.

องค์ประกอบทั้ง 4 ต่างมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันทำให้เกิดระดับการพัฒนาบนพื้นที่ซึ่งแตกต่างกันกล่าวคือ ถ้ามีองค์ประกอบตัวใดโดยคุณภาพก็จะส่งผลกระทบต่อองค์ประกอบอื่น ๆ หรือองค์ประกอบทุกตัว อาจมีคุณภาพที่ดี ก็ทำให้ระดับการพัฒนาบนพื้นที่โดยคุณภาพด้วย ในทางตรงข้ามถ้าหากองค์ประกอบมีคุณภาพที่ดีก็จะส่งผลต่อการพัฒนาที่ดีเช่นเดียวกัน

รูปแบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีต่อกันแบ่งได้ดังนี้คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างประชากร ต่อกายภาพกล่าวคือหากประชากรมีคุณภาพดีก็จะมีส่วนในการพัฒนากายภาพให้ดี
2. ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่อองค์กร กล่าวคือหากประชากรมีคุณภาพดีก็จะมีส่วนในการพัฒนาองค์กรให้ดี
3. ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่อวิทยาการ กล่าวคือหากประชากรมีคุณภาพดีก็จะมีส่วนในการพัฒนาวิทยาการให้ดี
4. ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่อประชากร กล่าวคือองค์กรมีประสิทธิภาพดีก็จะมีส่วนในการพัฒนาประชากรให้ดี
5. ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่อกายภาพกล่าวคือองค์กรมีประสิทธิภาพดีก็จะมีส่วนในการพัฒนากายภาพ
6. ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่อวิทยาการ กล่าวคือองค์กรมีประสิทธิภาพดีก็จะมีส่วนในการพัฒนาวิทยาการให้ดี

7. ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาการต่อประชากรกล่าวคือวิทยาการมีประสิทธิภาพดี ก็จะมีส่วนในการพัฒนาประชากรให้ดีขึ้น
8. ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาการต่อองค์กร กล่าวคือหากวิทยาการมีประสิทธิภาพดี ก็จะทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพดี
9. ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยาการต่อกายภาพกล่าวคือวิทยาการมีประสิทธิภาพดี ก็จะมีการพัฒนากายภาพให้ดีขึ้น
10. ความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพต่อประชากร กล่าวคือหากกายภาพดีก็จะทำให้ประชากรมีความเป็นอยู่ดีขึ้น
11. ความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพต่อองค์กร กล่าวคือกายภาพดีก็จะทำให้องค์กรดำเนินงานมีประสิทธิภาพดี
12. ความสัมพันธ์ระหว่างกายภาพต่อวิทยาการ กล่าวคือหากกายภาพดีก็จะทำให้วิทยาการมีประสิทธิภาพดี

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับสหกรณ์สันกำแพงนั้นมีผู้ทำไว้หลายคนด้วยกัน ทั้งงานของหน่วยราชการ และเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ สังคม และการบริหาร งานทั้งสิ้น ซึ่งงานวิจัยมีดังนี้คือ

8.1 รายงานผลการวิจัยของสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทนั้น มีการทำการวิจัยเพื่อวางแผนและวัดผลของ โครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงมาโดยตลอดเกือบทุกปี แต่ทำอย่างเป็นระบบมากขึ้นในปี 2523 และ 2524 ส่วนการวิจัยครั้งล่าสุดคือปี 2526 ซึ่งร่วมมือกับสถาบัน กิจการพัฒนาระบบบริหาร คำ สตรี แต่การวิจัยครั้งหลังสุดนั้นเป็นการวิจัยที่ไม่เผยแพร่ผลการวิจัย เนื่องจากคณะกรรมการมีมติให้งานที่เกี่ยวข้องกับโครงการพระราชดำรินั้น จะเผยแพร่ได้หลังจากผ่านความเห็นชอบของคณะกรรมการแล้ว ดังนั้นในปีนี้จะขอสรุปผลการวิจัยในปี 2523 และ 2524 ซึ่งทั้ง 2 ปีสรุปผลใกล้เคียงกันดังนี้คือ

8.1.1. ที่ดินของเกษตรกร มีลักษณะที่ดินแตกต่างกัน มีปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของดินที่ดินที่สตรให้ครอบครัวละประมาณ 6-8 ไร่มีน้อยเกินไป ผลผลิตที่ได้รับไม่พอเพียงต่อการบริโภคปัญหาในเรื่องน้ำทางการเกษตร เกิดความเหลื่อมล้ำเกี่ยวกับสภาพของที่ดิน

8.1.2 การที่มีหน่วยงานของราชการหลายฝ่ายนั้น ขาดการประสานงานกัน ทำให้การทำงานไม่มีเอกภาพ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงตัวเจ้าหน้าที่บ่อย ๆ ทำให้การทำงานขาดความต่อเนื่อง และเกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายบ่อย ๆ

8.1.3 การกู้เงินจากธนาคารกรุงไทย เมื่อเกษตรกรกู้เงินเต็มวงเงินแล้วไม่สามารถชำระเงินต้นได้ เนื่องจากปัญหาผลผลิตน้อยไม่เพียงพอ จึงไม่สามารถกู้เงินจากธนาคารได้อีก ทำให้ต้องกู้จากเอกชนเสียดอกเบี้ยราคาสูง และต้องขายผลผลิตให้เอกชนเพื่อนำเงินมาชำระหนี้

8.1.4 การเบิกจ่ายเงินจากธนาคารล่าช้า เพราะต้องผ่านการพิจารณาหลายขั้นตอน บางครั้งทำให้ไม่ทันฤดูกาลเพาะปลูก

8.1.5 เครื่องทุ่นแรงโดยเฉพาะรถไถของโครงการไม่พอเพียงมีการชำรุดบ่อย การซ่อมแซมต้องผ่านส่วนกลางทำให้ล่าช้า เกษตรกรต้องเช่ารถไถของเอกชนที่มีราคาสูง เสียค่าใช้จ่ายมาก

8.1.6 การคมนาคมติดต่อกับชุมชนในเมืองหรือที่อื่น ๆ ไม่สะดวกขาดยานพาหนะและไม่มีรถโดยสารวิ่งผ่านประจำหมู่บ้าน ทางแยกเข้าสู่หมู่บ้านที่ 3 และ 5 ไม่ติดเส้นทางหลักของโครงการฯ อยู่ ห่างประมาณ 3-5 กม. ทำให้การติดต่อสื่อสารลำบากโดยเฉพาะในฤดูฝนหรือกรณีผู้เจ็บป่วยหนักต้องส่งสถานพยาบาล

8.1.7 เกษตรกรส่วนใหญ่มีอาชีพหลักในการเพาะปลูกอย่างเดียว ซึ่งรายได้ต่ำไม่พอเพียงต่อการยังชีพ เนื่องจากพื้นดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ผลผลิตไม่แน่นอน และการผลิตที่อาศัยธรรมชาติ

8.1.8 เกษตรกรของโครงการฯ ที่ภูมิลำเนาเดิมอยู่ในหมู่บ้านใกล้เคียงโครงการฯ มักหาผลประโยชน์ให้กับตนโดยลำเลียงผลผลิตกลับบ้านเดิมของตน และไม่ค่อยมีความจริงใจต่อการทำการทำงานในโครงการฯ แต่หาทางใช้บริการต่าง ๆ จากโครงการฯ อย่างเต็มที่

8.1.9 พันธุ์พืชที่ทางโครงการฯ ขยายให้เกษตรกรมีการกลายพันธุ์แท้ ซึ่งทำให้ผลผลิตต่ำลง และการขยายผลผลิตมักไม่ทันต่อราคาตลาด ทำให้ขายได้ราคาต่ำ และการเก็บผลผลิตในกลางใหญ่บางครั้งเกิดการสูญหาย แต่ขาดผู้รับผิดชอบ

8.1.10 ปัญหาความเสียหายของเกษตรกร เพราะส่วนใหญ่ไม่เคยเป็นเกษตรกรมาก่อน ขาดทักษะและนิสัยความรับผิดชอบต่อตนเอง และความคิดสร้างสรรค์ เนื่องจากเคยเป็นแต่ลูกจ้าง ตลอดจนความรู้สึกที่คอยที่จะให้ทางการช่วยเหลือ ไม่แก้ปัญหาด้วยตนเอง

8.2 รายงานการสรุปและประเมินผลงานสิ้นเชิงเพื่อการเกษตรในโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง โดยส่วนติดตามและประเมินผล ธนาคารกรุงไทย ปี 2525 ซึ่งส่วนใหญ่เน้นในด้านสิ้นเชิงของเกษตรกรในโครงการฯ มีดังนี้คือ

8.2.1 เกษตรกรมีฐานะดีกว่าก่อนเข้าโครงการ โดยมีเกษตรกรร้อยละ 59.69 ของเกษตรกรที่สำรวจมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

8.2.2 สหกรณ์มีปัญหาเกี่ยวกับการบริหารการเงิน การบัญชี การดำเนินงานทางธุรกิจโดยสหกรณ์ประสบกับภาวะขาดทุน เช่น ธุรกิจร้านค้า ส่วนธุรกิจที่บริษัทเจริญโภคภัณฑ์จำกัด เป็นผู้ควบคุมหรือวางระบบการดำเนินงานการเป็นไปด้วยดี

8.2.3 เนื้อที่ดินที่จัดสรรให้เกษตรกรทำกินมีน้อยเกินไป และมีปัญหาเกี่ยวกับน้ำในการเพาะปลูกรวมทั้งมีปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของดิน

8.2.4 ไม่มีการวางแผนการเพาะปลูกอย่างแน่นอน ปล่อยให้ดินในว่าง ทำให้หญ้าขึ้น และต้องเสียเงินจ้างรถไถเพื่อไถปราบที่ดินใหม่ ทำให้เสียเงินลงทุนเพิ่มโดยไม่จำเป็น

8.2.5 การเพาะปลูกตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการฯ ไม่ได้รับผลเท่าที่ควร ตลอดจนมีปัญหาด้านการตลาด การควบคุมโรคแมลง และพืชที่ปลูกนั้นให้ผลตอบแทนต่อพื้นที่น้อยกว่าที่ควร

8.2.6 การบริหารงานนั้นขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานผู้ประสานงานไม่ยอมประณีประนอมกับหน่วยงานต่าง ๆ วัตถุประสงค์ของหน่วยงานไม่สามารรถเข้ากันได้ในการปฏิบัติงาน

8.2.7 เจ้าหน้าที่ไม่ปฏิบัติงานอย่างจริงจัง ทำให้สมาชิกเขื่อนหน่วยในตัวเจ้าหน้าที่ อีกทั้งเจ้าหน้าที่ไม่ชี้แจงการทำงานว่า ทำเพื่ออะไร เพื่อใคร ฝฝผลอย่างไร ทำให้เกษตรกรในโครงการฯ ไม่ไว้วางใจเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน

8.2.8 การจ่ายเงินเชื่อด้านยังชีพมากเกินไป ขาดการควบคุมให้สัมพันธ์กับรายได้อ

8.2.9 สมาชิกท้อใจในการประกอบอาชีพ เนื่องจากความล้มเหลวหลายครั้ง ขาดความกระตือรือร้น และการรับผิดชอบในการชำระหนี้ ปล่ยเวลาว่างโดยไม่ทำประโยชน์ นอกจากนั้นยัง เคยยื่นต่อการช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการ ซึ่งรอรับความช่วยเหลืออยู่ร่าไป

8.3 รายงานการประเมินผลโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพง โดยนิสิตภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2525-2526 ผลการวิจัยคล้ายคลึงกับของธนาคารกรุงไทย สรุปได้ ดังนี้คือ

8.3.1 ผู้อำนวยการโครงการมีการเปลี่ยนตัวบ่อย ทำให้คณะปฏิบัติงานโครงการฯ ไม่สามารถปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง

8.3.2 สมาชิกในโครงการฯ ส่วนใหญ่ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสหกรณ์ ไม่ทราบถึงฐานะ สถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของสมาชิก ทำให้เกิดการหลีกเลี่ยงการขยายผลผลิตให้แก่สหกรณ์ เนื่องจากจะถูกหักเงินชำระหนี้เงินกู้ ไม่ได้รับเงินลดเต็มเม็ดเต็มหน่วย เพื่อการยังชีพ

8.3.3 มีปัญหาด้านการตลาด และการให้บริการต่าง ๆ แก่สมาชิก

8.3.4 ปัญหาที่ดินทำกินมีน้อย พืชปลูกไม่มีการวางแผน ทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอแก่การยังชีพ

8.3.5 ขาดความสัมพันธ์และประสานงานระหว่างหน่วยงาน

8.3.6 การคมนาคมไม่สะดวกทำให้การขนส่งผลผลิตมีปัญหาและล่าช้า

8.3.7 ธนาคารกรุงไทยให้สินเชื่อแก่สมาชิกแต่ไม่ได้ชี้แจงถึงหนี้ของสมาชิกที่จะต้องชำระคืน ทำให้สมาชิกไม่ทราบว่าตนเองเป็นหนี้กับธนาคารมากน้อยเพียงใด จึงไม่เห็นความจำเป็นในการชำระหนี้

8.4 รายงานการวิจัยเรื่อง "การบริหารโครงการพัฒนาชนบทแบบผสมผสานในประเทศไทย" โดย คำสตราจารย์ ดร.จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ ปี 2526 ซึ่งงานวิจัยนี้ได้เลือกโครงการหมู่บ้านสหกรณ์สันกำแพงเป็นพื้นที่หนึ่งในหกโครงการที่ศึกษาด้วย ลากงานวิจัยดังกล่าวทำให้สรุปสาระสำคัญได้ดังนี้คือ

8.4.1 โครงการนี้ได้ใช้เงินลงทุนในโครงการมาก แต่เกษตรกรไม่ค่อยช่วยตัวเอง คอยแต่จะให้ทางราชการช่วยเหลือ หน่วยงานของรัฐไม่อาจถอนตัวไปตามกำหนดเดิมในปี 2523 ได้

8.4.2 แม้จะมีการวิจัยและระบุปัญหาในด้านเศรษฐกิจของโครงการฯ โดยสถาบันต่าง ๆ แต่การปรับปรุงวิธีการตลอดมาก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ

8.4.3 ปัญหาสินเชื่อ ที่เกษตรกรไม่สามารถชำระคืนทำให้ธนาคารต้องขยายวงเงินสินเชื่อเพื่อให้เกษตรกรสามารถนำเงินไปลงทุนแก้ตัวใหม่ ๆ ขึ้นเรื่อย ๆ หลายคราวมาแล้ว

8.4.4 ด้านธุรกิจนั้น สหกรณ์ประสบกับปัญหาการขาดทุนด้านกิจการร้านค้าลงต้องปิดไป

8.4.5 โครงการนี้มิได้ระบุงบกิจกรรมสำคัญและราคางานที่จะดำเนินงานไว้ทั้งหมดเสียแต่ในตอนต้น ดังนั้นจึงไม่สามารถประเมินจุดคุ้มทุนได้ เงินที่ลงทุนไปจำนวนมากเพื่อให้งานสำเร็จ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ต้องการ และไม่ได้มีการศึกษาคำนวณว่าถ้าหากจะนำงบประมาณดังกล่าวไปใช้ในการพัฒนาแบบอื่น จะได้ประโยชน์มากกว่ากันเพียงใด

8.4.6 แผนโครงการมิได้ระบุลักษณะสำคัญของการ เป็นหมู่บ้านเกษตรอุตสาหกรรม ซึ่งผู้ต้นคิดตั้งใจจะให้เป็นอย่างนั้น ทำให้ผู้ที่มาศึกษาเลือกทางเดินไปอีกทางหนึ่ง โดยไม่มีการหักท้วงหรือวิเคราะห์เปรียบเทียบกันให้เห็นผลเสียหาย ทำให้โครงการขาดการต่อเนื่องในการดำเนินงานตั้งแต่ในระดับแนวคิด ระดับกลวิธีปฏิบัติงาน และระดับปฏิบัติงาน

8.4.7 แม้ว่าโครงการนี้จะบริหารงานโดยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ แต่ไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากขาดการระดมฝ่ายวิชาการที่มีคุณภาพและทำงานได้อย่างสืบเนื่องและเข้าถึงจุด

8.4.8 การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานและการโยกย้ายเจ้าหน้าที่บ่อย ๆ ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของโครงการ

8.4.9 กลวิธีในการดำเนินงานตามโครงการนี้ปรากฏว่ากำหนดไว้ไม่เพียงพอในการที่จะสร้างรายได้ให้เกษตรกร เทียบพอสับจ่ายใช้สอย แทนที่ฐานะของเกษตรกรจะดีขึ้นเรื่อย ๆ กลับปรากฏว่ามีหนี้สินเพิ่มขึ้นทุกที แต่การแก้ไขไม่ทันต่อเหตุการณ์ทำให้ปัญหาดังกล่าวมีความเรื้อรังตลอดมา

8.4.10 อุตสาหกรรมครัวเรือนที่จัดเป็นอาชีพเสริม ทำกันอย่างเป็นครั้งคราว ไม่มีมาตรการจัดให้เชื่อมโยงกับกิจกรรมอื่นที่จะช่วยให้สมาชิกเกษตรกรสามารถเพิ่มรายได้หรือลดรายจ่ายอย่างที่มีค่าความหมายไว้ ทำให้บางครั้งครอบครัวปล่อยเวลาว่างโดยเปล่าประโยชน์

8.4.11 แผนงานประจำปีที่เสนอต่อคณะกรรมการมักจะระบุงานที่จะทำมากกว่าการวิเคราะห์ว่ากิจกรรมเหล่านั้น จะมุ่งก่อให้เกิดการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรในระดับไหน

8.4.12 ด้านงบประมาณนั้นได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลมาก แต่ไม่มีการประเมินว่า ได้สิ่งเสริมฐานะของเกษตรกรมากน้อยเพียงใด

8.4.13 การวางแผนการเพาะปลูกไม่ได้ผลมีการเสี่ยงสูง อีกทั้งมีปัญหาด้านการตลาดอีกด้วย

8.4.14 มีการหละหลวมในการบริหารการเงิน ทำให้เกิดปัญหาในระหว่างผู้ปฏิบัติงาน

8.4.15 การถ่ายทอดวิธีการสหกรณ์ และการสร้างความคุ้นเคยในการทำงานร่วมกันให้แก่เกษตรกรไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่คาดไว้ ทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องรับภาระในการดูแลเกษตรกร

8.5 วิทยานิพนธ์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ พัฒนบริหารศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ของ นายศรีสุรินทร์ คำป่า ปี 2524 เรื่อง การพัฒนาชนบท : แนวโน้มความสัมฤทธิ์ผลทางการพัฒนาของ โครงการหมู่บ้านสหกรณ์ อำเภอสามก้าแพง จังหวัดเขียงใหม่ ซึ่งการศึกษาอยู่ในช่วงปี 2519-2522 ซึ่งพอสรุปผลได้ดังที่คือ

8.5.1 เป้าหมายด้านรายได้ที่กำหนดไว้ว่า จะเพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือนสมาชิกหมู่บ้านโครงการนั้น ผลการพัฒนาที่ทำได้ยังห่างจากเป้าหมายที่กำหนดไว้มาก

8.5.2 การพัฒนาเมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านที่ไม่ใช่สมาชิกสหกรณ์แล้ว พบว่าสมาชิกหมู่บ้านในโครงการมีรายได้น้อยกว่า หมู่บ้านที่ไม่ใช่สมาชิกมาก โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบรายได้รวมและรายได้ภาคเกษตรของหมู่บ้านอื่นเป็น 13,657.50 บาท และ 12,349.00 บาทต่อครัวเรือน ในปี 2522 ในขณะที่สมาชิกในโครงการมีรายได้รวมเป็น 6,035.20 บาท และรายได้เกษตรเป็น 3,958.30 บาท

8.5.3 ผลการพัฒนาไม่สามารถช่วยลดจำนวนครัวเรือนจนของครัวเรือนสมาชิกหมู่บ้าน โครงการได้มากกว่าครัวเรือนของเกษตรกรที่ไม่เป็นสมาชิก โดยมีครัวเรือนจนในสหกรณ์ถึง 81.82 เปอร์เซ็นต์ในขณะที่หมู่บ้านอื่นที่ไม่ใช่สมาชิกมีครัวเรือนจน 33.85 เปอร์เซ็นต์

จากทฤษฎีและแนวความคิดทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นว่าการวิเคราะห์การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่นั้น จะต้องพิจารณาถึงสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ, สังคม และประชากร เนื่องจากหากมีองค์ประกอบใดองค์หนึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการดำเนินงานมีประสิทธิผลย่อมมีผลกระทบต่อองค์อื่น ๆ อีกด้วย ดังนั้นในการวิจัยนี้จะพิจารณาโดยใช้องค์ประกอบดังกล่าวในการวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนะแนวทางแก้ไข

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย